

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

**TOISEUSKÄSITYKSET SUOMEN TURVALLISUUS- JA
PUOLUSTUSPOLITIIKASSA**

Tutkielma
kapteeni
Tommi Sikanen

Esiupseerikurssi 65
maasotalinja

Huhtikuu 2013

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU

Kurssi Esiupseerikurssi 65	Linja Maasotalinja
Tekijä Kapteeni Tommi SIKANEN	
Tutkielman nimi TOISEUSKÄSITYKSET SUOMEN TURVALLISUUS- JA PUOLUSTUSPOLITIIKASSA	
Oppiaine johon työ liittyy Strategia	Säilytyspaikka MPKK:n kurssikirjasto
Aika Huhtikuu 2013	Tekstisivuja <41> Liitesivuja <0>
TIIVISTELMÄ <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tekstuaalisia muotoiluja toiseuden käsitteen kautta. Tutkimuksen tiedonintressi rakentuu käsitykselle siitä, että tätä kautta on mahdollista avata uusia näkökulmia politiikan tulkintaan. Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa on perinteisesti analysoitu uhkalähtöisesti. Kuitenkin tänä päivän politiikat ovat hyvin riippuvaisia toisista myös positiivisella tavalla. Näin ollen uhkalähtöisyys pelkästään ei mahdollisesti ole riittävä näkökulma. Toiseus on siis tässä tapauksessa ulkoisille toisille, kuten muille valtioille annettu tai muodostunut rooli suhteessa Suomeen.</p> <p>Tämän tutkimuksen päätutkimuskysymyksenä ja tutkimusongelmana on selvittää, miten toiseus ilmenee Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluissa. Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on rakentaa ymmärrys toiseuden käsitteen sisällöstä ja käytettävyydestä turvallisuuspolitiikan tulkinnassa. Luotu teoreettinen näkökulma testataan rajalliseksi aineistolla tutkimuksen tason rajoissa, tässä tapauksessa vuoden 2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittisella selonteolla. Tutkimusmenetelmänä käytetään teoriaohjaavaa laadullista sisällönanalyysia. Tällöin teoria muodostaa kategoriat, joiden kautta aineistoa tarkastellaan ja ryhmitellään uusiksi.</p> <p>Tutkimuksen teoreettinen näkökulma rakentuu Alexander Wendtin rakenteellisen konstruktivismin varaan, johon yhdistetään ymmärrys ”pienen valtion” identiteetin muodostumisesta. Wendtin konstruktivismin mukaisesti tarkastelu kohdistetaan valtion tasolle eikä sisäis-</p>	

ten tekijöiden merkitystä politiikkojen muodostumiselle analysoida. Tämä näkökulma perustuu ymmärrykselle siitä, että erityisesti pienelle valtiolle ulkoiset toiset ovat merkityksellisempiä identiteetin muodostumisen näkökulmasta. Valtion identiteetin muodostuminen suhteessa toisiin nousee tarkasteluun. Konstruktivistisiin taustaolettamuksiin pohjautuen rakennetaan tutkimusasetelma toiseuden käsitteen teoretisoinnin ympärille. Tällöin hyväksytään, että toiseudella on sekä positiivinen että negatiivinen puoli. Lisäksi laajaa turvallisuuskäsitystä vastaamaan muodostetaan positiiviselle ja negatiiviselle toiseudelle eri asteita. Selontekoa tarkastellaan näiden toiseuden eri asteiden kautta.

Tässä tutkimuksessa ilmeni, että lähes kaikkia toiseuden eri asteita on mahdollista löytää suomalaisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluissa. Poliittikka riippuu yhä merkittävämmän positiivisesta kuulumisesta negatiivisen kuulumattomuuden rinnalla. Esimerkiksi EU on ilmentymä positiivisesta kuulumisesta, joka osaltaan myös määrittää ja kategorisoi toisia itsessään. Negatiivisella puolella uhkat turvallisuudelle ovat olemassa edelleen ja niitä ylläpidetään aktiivisesti. Tämä onkin yksi edellytys turvallisuus- ja puolustuspolitiikan olemassaololle.

Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on teoreettisen mallin toimivuuden todentaminen. Toiseuden kategoriat näyttävät mielekkäiltä ja käyttökelpoisilta politiikan tulkintaan. Mallia on mahdollista käyttää laajemmassa tutkimuksessa. Tällöin olisi mahdollista tarkastella Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluja ja niiden kehitystä pidemmällä historiallisella aikajänteellä. Vaihtoehtoisesti voisi keskittyä yksittäiseen selontekoon mutta tarkastella sitä laajemmin sekä sisäisen, että ulkoisen vaikutuksen osalta.

AVAINSANAT

Suomi, selonteko, turvallisuuspolitiikka, puolustuspolitiikka, identiteettipolitiikka, toiseus, konstruktivismi

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1 Aihealueen esittely	1
1.2 Aiempi tutkimus	4
1.3 Tutkimustehtävä, näkökulma ja viitekehys	5
1.4 Tutkimusmenetelmä	8
2. RAKENTEELLINEN KONSTRUKTIVISMI TOISEUSKÄSITYSTEN	
TEORIAPERUSTANA	11
2.1 Konstruktivismi teoriana ja metateoriana.....	11
2.2 Valtiotoimijuus	12
2.3 Valtion identiteetit ja toiset	15
2.4 Pienen valtion identiteetti	19
2.5 Yhteenveto.....	21
3. TOISEUS JA TOISEUSKÄSITYSTEN MUODOSTUMINEN	
TUTKIMUSASETELMANA.....	23
3.1 Toiseuden olemus.....	23
3.2 Toiseuskäsitysten muodostuminen valtiotasolla	25
3.3 Tutkimusasetelma.....	26
4. TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI.....	29
4.1 Selonteon taustavire toiseuden näkökulmasta	29
4.2 Toiset vuoden 2012 selonteossa	30
4.3 Toisten toiseus	33
4.4 Johtopäätökset	35
5. YHDISTELMÄ	38

LÄHTEET

TOISEUSKÄSITYKSET SUOMEN TURVALLISUUS- JA PUOLUSTUSPOLITIIKASSA

1. JOHDANTO

1.1 Aihealueen esittely

Maailma muuttui kylmän sodan päättyessä 1980–1990 -lukujen taitteessa. Kansainvälisen turvallisuusympäristön muutos kaksinapaisesta suurvaltablokkien vastakkainasettelusta vapaammaksi ja samalla monimutkaisemmaksi toimintakentäksi vaikutti Suomeen ja Suomen poliittisiin valintoihin merkittävästi. Kylmän sodan aikana Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa¹ määritti ensisijaisesti suhde Neuvostoliittoon, mutta nyt Suomi kykeni itse tosiasiallisesti valitsemaan viiteryhmänsä.² Tämä ilmenikin politiikan suuntautumisena länteen, erityisesti eurooppalaiseen yhteistyöhön mutta myös entistä vahvempaan sitoutumiseen kansainväliseen yhteistyöhön. Suomi ei enää sijaitse samalla tavalla suurvaltapolitiikan jakolinjalla, vaan sen liikkumatila on laajentunut. Samalla kun esimerkiksi Euroopan unionin jäsenyys on tuonut mukanaan turvallisuutta ja vakautta, on se aiheuttanut turvattomuutta ja epävakautta osin uusilla tavoilla.³ Voidaankin todeta Suomen kansainvälistä poliittista toimintakentän laajentuneen huomattavasti.⁴ Tähän on vaikuttanut myös globalisaatio, joka entises-

---

¹ Tämän tutkimuksen keskiössä on otsikon mukaisesti Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. Turvallisuuspolitiikan ymmärretään koostuvan pääosin ulkopoliitikasta ja puolustuspolitiikasta. Siihen vaikuttavat myös talous- ja yhteiskuntapolitiikka. Visurin mukaan ”...voidaan Suomen turvallisuuspolitiikka määrittää kattamaan sen ulkopoliittikan osan, joka suoranaisesti liittyy turvallisuuskysymyksiin, ja kokonaan puolustuspolitiikan sekä sen käytäntöön soveltamisen.” Tässä tutkimuksessa ei sinänsä tarkastella tutkimusaineiston sisältöä suhteessa tähän määrittelyyn, vaan määrittely toimii lähtökohtana tarkastelulle. Tällöin pääkäsitteen mukaisesti ymmärretään, että ”...[turvallisuuspolitiikan] kovana ytimenä on pysynyt Suomen valtiollisen itsenäisyyden säilyttäminen ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaaminen...”. Tämä lähtökohta määrittää osaltaan tutkimuksen tarkastelunäkökulman suuntautumisen Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan vaikuttaviin ulkoisiin tekijöihin. Visuri 2003, 15–17.

² Piiparinen & Aaltola 2012, 93–95.

³ Visuri 2003, 10.

⁴ Linnéll 2009, 5.

tään lisää keskinäisriippuvuuksia maailmassa. Eristäytyminen poliittisesti ja taloudellisesti ei ole Suomen kaltaisella valtiolle mahdollista.⁵ Tämä muutos ja Suomen poliittiset valinnat ovat vaikuttaneet siihen, että suomalaisen politiikan suuntautumiseen vaikuttavat entistä useammat tekijät ja tahot.

Suomi on kansainvälisissä suhteissa kuitenkin ”pieni valtio”⁶. Ymmärrys pienen valtion pienyydestä syntyy sekä kvantitatiivisten että kvalitatiivisten tekijöiden kautta.⁷ Suomi itse hyväksyy tämän näkökulman valtiona ja pyrkii itse aktiivisesti ylläpitämään tätä näkemystä politiikallaan.⁸ Kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa valtion pienuus liitetään perinteisesti niin kutsuttuihin valtavirtateorioihin, kuten poliittiseen realismiin (tai neorealismiin) ja liberalismiin, missä tutkimus keskittyy vallan jakaantumisen selvittämiseen.⁹ Tämä korostaa pienten valtioiden pienuutta, koska se tekee niistä pelinappuloita vallan pelikentällä. Vallan jakautumisen näkökulma johtaa aina kovien teemojen, kuten turvallisuuden, käsittelyyn.¹⁰ Turvallisuus liittyykin olennaisesti valtion pienuuteen kansainvälisessä järjestelmässä.

Kylmän sodan päättyminen muutti maailman poliittista asetelmaa ja myös sen tutkimista. Kovien valtavirtateorioiden rinnalle nousi uusia tutkimuksen suuntauksia, joista vahvin on ollut sosiaalinen konstruktivismi. Sosiaalisen konstruktivismin ytimessä on ajatus jaetuista ideoista, joiden kautta maailma muodostuu ja muotoutuu, eli konstituoituu, molemminpuolisessa kanssakäymisessä. Maailma ja valtiot eivät siis ajaudu väistämättä konflikteihin kansainvälisen yhteisön anarkian logiikan perusteella, vaan toimijat pystyvät itse vaikuttamaan siihen millaiseksi maailma muotoutuu.¹¹ Kuitenkin valtiosolla turvallisuuden merkitys on säilynyt, vaikka sen luonne onkin muuttunut.

Sosiaalisessa konstruktivismissa teoreettisena näkökulmana on useita suuntauksia. Valtavirtateorioita lähellä olevan konstruktivistisen käsityksen mukaisesti kaikkien valtioiden (kansainvälinen) politiikka muodostuu painopisteisesti suhteessa toisiin. Tämä korostuu erityisesti

⁵ Törnudd 2003, 60–65.

⁶ Tässä tutkimuksessa ”pieni valtio” ymmärretään käsitteenä, jota käytetään yleisesti kansainvälisessä politiikassa. Maass 2009, 65. Tämän jälkeen sitä ei merkitä heittomerkkeihin luettavuuden vuoksi.

⁷ Maass 2009, 65–68, 71–73. Yleisin tapa määritellä valtio pieneksi kvantitatiivisesti on asukkaiden määrä. Muita on esimerkiksi talouden koko ja valtion pinta-ala. Kvalitatiivisesti käytetään referenssinä suuria valtioita ja vaikutusvaltaa kansainvälisissä instituutioissa.

⁸ Tiilikainen 2006, 85; VNS 1/2009, 104.

⁹ Valtavirtateoriat nimitys on ilmestynyt kansainvälisen politiikan tutkimukseen niin kutsutun konstruktivistisen käänteiden mukana. Tällöin kylmän sodan aikana muotoutuneet kansainvälisen politiikan teoriat määritettiin valtavirtaan (mainstream) ja uudet teoriat (niille) kriittisiksi. Valtavirtateoriat kattavat myös näihin teorioihin liittyvät uudet näkemykset (esim. realismi – neorealismi). Valtavirta- ja kriittisten teorioiden ero kulminoituu usein rationalismin ja reflektivismin (kansainvälisen politiikan niin kutsutun kolmannen debatin) kiistaan. Chernoff 2007, 1–3.

¹⁰ Doeser 2010, 1.

¹¹ Wendt 1999, 1–7.

pienien valtioiden osalta, joiden rooliin kuuluu, että ne ottavat enemmän kuin antavat kansainvälisissä suhteissa. Kuitenkin suhde on konstitutiivinen muun muassa siitä syystä, että myös pienet valtiot toiminnallaan pystyvät vaikuttamaan moniin asioihin, kuten kansainvälisen yhteisön toimintaan.¹²

Suomen turvallisuusympäristö on luonnollisesti laajentunut toimintaympäristön laajentumisen myötä merkittävästi kylmän sodan jälkeen. Sen myös nähdään olevan jatkuvassa liikkeessä. Turvallisuusympäristön arviointi ja analysointi sekä tutkiminen on jatkuvaa. Suomen turvallisuuden vaikuttavien tekijöiden ja niiden merkitysten paikantaminen on menestyksekkään ulko- ja turvallisuuspolitiikan edellytys. Tekijöiden löytäminen itsessään on poliittinen prosessi, joka Suomessa kulminoituu noin neljän vuoden välein laadittavaan turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen selontekoon. Tämä selonteko luo poliittiset linjat muutaman vuoden jaksolle, vaikka tarkastelu ulotetaankin yleensä ajallisesti huomattavasti kauemmas.¹³ Suomen turvallisuuden vaikuttavia tekijöitä arvioidaan yleisesti hyvin pragmaattisesti, jolloin etsitään konkreettisia merkityksiä.¹⁴ Maailman muutoksesta huolimatta tarkastelu on myös hyvin uhkalähtöistä.¹⁵ Turvallisuuden kehitystä voidaan kuitenkin arvioida myös muilla tavoin. Tällöin negatiivisten asioiden rinnalle yhtä merkittävään asemaan nousevat neutraalit ja positiiviset asiat. Tämän kaltaisen tarkastelun tekeminen saattaa avata uusia näkökulmia Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muodostumisen tulkitsemiseen.

Valtion, ja erityisesti pienen valtion, turvallisuuteen vaikuttavat tekijät määrittyvät pääsääntöisesti muiden, eli toisten, kautta. Näitä toisia ovat usein valtiot ja kansainväliset organisaatiot. Ne voivat olla myös ei niin konkreettisia, kuten esimerkiksi terrorismi tai kansainvälinen rikollisuus. Näiden toisien merkitys vaihtelee. Osa määrittyy niin kutsutuiksi merkittäviksi toisiksi, joiden vaikutus on erityisen merkittävä valtion politiikkojen ja toiminnan muodostumiselle.¹⁶ Perinteinen turvallisuuskäsitys on tehnyt näistä toisista usein negatiivisia, jotain mitä me itse emme ole tai halua olla. Edellä kuvattu turvallisuusympäristön muutos on kuitenkin aiheuttanut sen, että Suomen turvallisuus on sidoksissa myös positiivisella tavalla moniin tekijöihin, kuten esimerkiksi Euroopan unioniin.¹⁷ Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tarkastelu kaikkien näiden toisien kautta voi siis luoda uudenlaisen näkökulman turval-

¹² Thakur 2006, 362–369.

¹³ Ks. VNS 6/2012 vp, 7.

¹⁴ Limnell 2008, 3. Selonteko on ollut erityisen konkreettista puolustushallinnolle, koska se luo linjat puolustuksen kehittämiseksi ja kansainväliseen yhteistoimintaan (ml. sotilaallinen kriisinhallinta) osallistumiselle.

¹⁵ Limnell 2008, 3; Limnell & Raitasalo 2009, 1–4, 10. Limnell (2008) arvioi, että selontekomenettelyssä merkittävää on Suomen turvallisuusympäristön arviointi ja siitä nousevien uhkien ja ongelmien eksplikointi sisäisesti ja ulkoisesti. Arvioidessaan vuoden 2009 selontekoa Limnell ja Raitasalo toteavat päähuomion olevan uhkien ennaltaehkäisyssä.

¹⁶ Wendt 1999, 327.

¹⁷ Harle & Moisio 2000, 134.

lisuuteen. Merkitykselliseksi tällöin nousee näiden toisten toiseus, eli se rooli ja merkitys mikä niillä on tai annetaan suhteessa Suomeen. Tämä kuitenkin edellyttää toiseuden käsitteen ja sen kautta muodostuvan näkökulman teoreettista muodostamista suhteessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan. Toiseus on myös olennaisesti sidoksissa teoreettisella tasolla identiteettien muodostumiseen ja identiteettipolitiikkaan. Tämä liittymäpinta on myös selvitettävä.

1.2 Aiempi tutkimus

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoutumista ja muodostumista kylmän sodan jälkeen on tutkittu ja arvioitu runsaasti. Nämä tarkastelut painottuvat käytännön ilmiöihin ja tulevaisuuden arvioimiseen. Teoreettisella tasolla on tarkasteltu Suomen uhkakuvapolitiikkaa ja identiteetin muodostumista. Lisäksi Venäjän merkityksen arviointi on erityisesti korostunut. Kuitenkaan tutkimusta siitä, miten Suomi asemoi itsensä suhteessa kaikkiin toisiin ja mil-laisiin toisiin sekä kuinka nämä suhteet vaikuttavat toisiinsa, ei ole juurikaan tehty.

Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan arvioinnissa kylmän sodan jälkeen on erityisesti kunnostautunut Pekka Visuri. Hänen 2000-luvun alussa toimittamansa kirja *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan linjaukset* luo kattavan katsauksen siihen mennessä tapahtuneeseen toimintaympäristön muutokseen ja tulevaisuudennäkymiin. Visuri on myös ollut toteuttajana Kadettikunnan tuottamassa ja 2011 valmistuneessa *Maailman muutos ja Suomi* -projektissa, josta on olemassa sekä kirja että multimediapaketti. Hiski Haukkala on tarkastellut kirjassaan *Suomen muuttuvat koordinaatit* kehitystä tähän päivään ja arvioi tämänkin tutkimuksen kannalta merkittävällä tavalla eri tekijöitä politiikkojen muodostumiselle. Näitä kirjoja voi pitää hyvinä yleis- ja taustateoksina suhteessa tähän tutkimukseen. Niiden kautta on mahdollista rakentaa esiymmärrys tarkastelulle sekä erityisesti peilata jatkotutkimusmahdollisuuksia tämän tutkimuksen tavoitteet huomioiden.

Vilho Harle ja Sami Moisio ovat tarkastelleet Suomen asemaa kriittisen geopolitiikan näkökulmasta kirjassa *Missä on Suomi?* Tähän näkökulmaan liittyy olennaisesti toiseuden käsitteen tarkastelu. Näin ollen Harlen ja Moisioin kirja toimii osaltaan siltana edellä mainitun taustatiedon ja tämän tutkimuksen kohteen välillä.

Jarno Limnellin väitöskirja *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa* on merkityksellinen tämän tutkimuksen kannalta, koska se käsittelee turvallisuuden muodostumista uhkien näkökulmasta. Tähän liittyy Suomen kansallinen identiteetti. Edellä mainitun mukaisesti uhka

tulkitaan toiseuden negatiiviseksi ilmentymäksi. Positiivisen ulottuvuuden arviointi puuttuu Linnélin työstä.

Tämän tutkimuksen teoreettisen ymmärryksen kannalta keskeistä on luoda ymmärrys kansallisen ja/tai valtiollisen identiteetin sisällöstä ja muodostumisesta. Jorma Anttilan väitöskirja *Kansallinen identiteetti ja suomalaisiksi samaistuminen* rakentaa taustaymmärryksen kansallisesta identiteetistä, jota Pasi Saukkosen artikkeli identiteettipolitiikasta täydentää.

Toiseuden käsitteen tutkiminen on noussut esille identiteetin ja identiteettipolitiikan tutkimisen kautta. Esille nousi uusi ulos jättämisen politiikan näkökulma.¹⁸ Suomessa toiseutta on erityisesti tutkinut emeritusprofessori Vilho Harle. Tässä tutkimuksessa ymmärrys toiseudesta ja sen asteista rakentuu Harlen luomille pohjille, joita täydennetään muiden näkemysten kautta. Harlen ymmärrys toiseudesta yhdistetään Alexander Wendtin rakenteelliseen konstruktivismiin, jolla ratkaistaan analyysin tason haaste tässä tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa analyysi kohdistetaan valtion tasolle.

1.3 Tutkimustehtävä, näkökulma ja viitekehys

Tässä tutkimuksessa tarkastelun lähtökohdaksi otetaan siis toiseuden käsite. Tutkimuksen premissinä on edellä mainittu konstruktivistinen ymmärrys siitä, että Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka muodostuu painopisteisesti suhteessa toisiin. Näille toisille muodostuu politiikan muotoiluissa jonkinlainen rooli, eli toiseus. Tutkimuksen tarkoituksena on ensisijaisesti luoda teoreettinen ja käsitteellinen ymmärrys toiseudesta ja sen muodostumisesta. Toisijaisesti rakennettua ymmärrystä tarkastellaan rajallisen empiirisen aineiston kautta. Tutkimusaineistona käytetään tämän tutkimuksen tekemisen aikana ilmestynyttä vuoden 2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa. Tällöin tarkastellaan Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluja toiseuden käsitteen kautta. Tarkoituksena on siis osaltaan avata uusia näkökulmia suomalaisen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tulkintaan. Tutkimuksen kautta rakennetaan erityisesti pohjaa jatkotutkimukselle. Näkökulman hyödyllisyyden ja tutkimuksen tulosten kautta muodostuu ymmärrys tutkimuksen laajentamisesta. Tällöin olisi mahdollista tarkastella Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muodostumista pitemmällä aikajänteellä laajemmin sekä sen muutosta tämän työkalun avulla.

---

¹⁸ Harle 2000, 3–4.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktivismi. Tutkimuksen näkökulma sitoutuu konstruktivismin valtavirtateorioita lähellä olevaan suuntaukseen. Tällöin tutkimuksen kohteena on valtio ja sen toiminta valtiojärjestelmässä sekä kansainvälisessä järjestelmässä. Valtiota ei pureta yksittäisiin päättäjiin tai sisäpolitiikan tasalle. Sisäpoliittisia merkityksiä ja vaikutuksia ei siis analysoida. Valtiolle annetaan toimijuus. Tämä on mahdollista, koska valtio tosiasiallisesti toimii ja saa aikaan vaikutuksia maailmassa.¹⁹ Strategian ja turvallisuuden tutkimuksen näkökulmasta tämä lähestymistapa on hedelmällinen. Valtioiden keskeisenä tehtävänä on edelleen kansakunnan turvallisuudesta huolehtiminen.²⁰ Visurin mukaan

*”[t]urvallisuuspolitiikan ja strategian kannalta olennaista on kohdistaa huomio valtioiden ulkopoliittikkaan sekä sellaisiin kansainvälisiin rakenteellisiin ja toiminnallisiin tekijöihin, joilla on merkitystä turvallisuustilanteen kehitykselle.”*²¹

Tässä tutkimuksessa ei oteta kantaa turvallisuus- ja puolustuspolitiikan eikä turvallisuuden käsitteen sisältöön sinänsä, vaan ne määrittyvät suoraan tutkimuskohteena olevan selonteon mukaan. Tällöin turvallisuus ymmärretään laajana käsitteenä selonteon mukaisesti.

*”Perinteisen sotilaallisen uhkakuvan lisäksi laaja turvallisuuskäsitys kattaa useat erilaiset kysymykset, ilmiöt ja haasteet, kuten ilmastonmuutos, energian ja vesivarojen niukkuus, väestönkasvu ja väestöliikkeet, terrorismi, tartuntataudit, järjestäytynyt rikollisuus ja sen ilmenemismuodot, kuten huume- ja ihmiskauppa, tietoturvahyökkäykset ja yhteiskunnan haavoittuvuuden lisääntyminen.”*²²

Laajan turvallisuuskäsityksen kautta muodostuu se kenttä, jossa toisia ja toiseutta tarkastellaan.

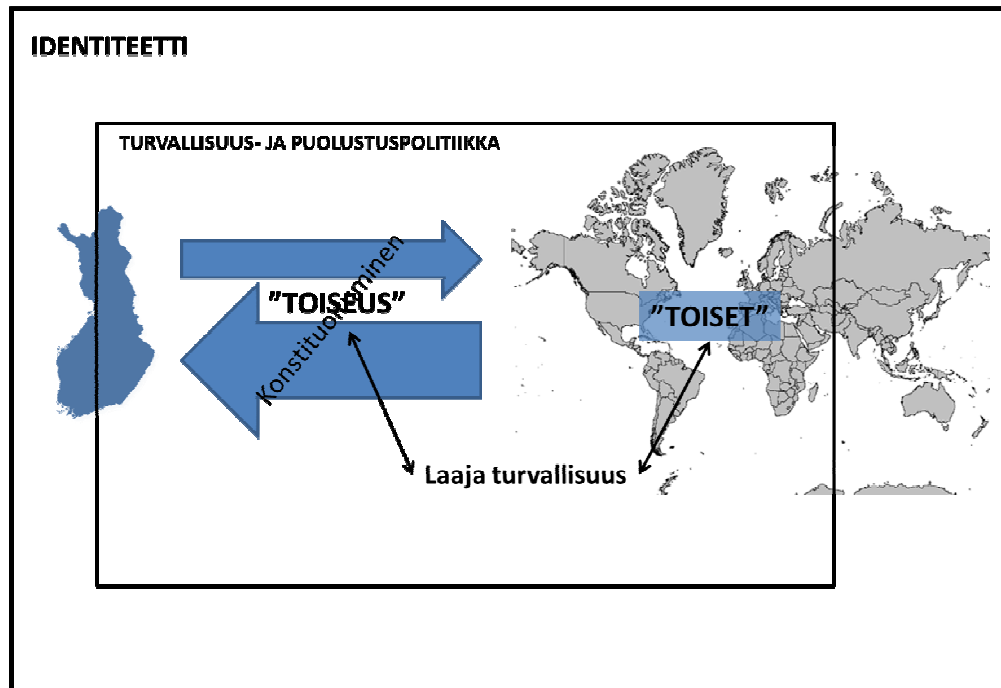
---

¹⁹ Wendt 1999, 193–224.

²⁰ Visuri 1997, 218.

²¹ Sama, 194.

²² VNS 6/2012 vp, 12.

Kuva 1. Tutkimuksen viitekehys.

Tämän tutkimuksen viitekehyksessä ymmärretään Suomen valtiollisen identiteetin olevan laaja, monimutkainen ja monimuotoinen itseymmärrys. Tähän itseymmärrykseen vaikuttaa tämän päivän globalisoituneessa maailmassa monet asiat monilla eri tavoin. Identiteetti itsessään rakentaa Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa siinä missä politiikka muokkaa identiteettiä. Identiteetin muodostumisessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikalla on merkittävä rooli. Turvallisuus- ja puolustuspolitiikka itsessään konstituoituu molemminpuolisessa suhteessa maailman kanssa, missä muiden vaikutus Suomeen on suhteellisesti suurempi kuin päinvastoin. Tässä tutkimuksessa näitä Suomelle toisia ja niille muodostuvaa toiseutta tarkastellaan laajan turvallisuuden kautta.

Tämän tutkimuksen päätutkimuskysymyksenä ja tutkimusongelmana on selvittää, **miten toiseus ilmenee Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluissa**. Tutkimuksen alatuhtimuskysymyksiä ovat:

1. Mitä toiseudella tarkoitetaan?
2. Miten toiseuskäsitykset muodostuvat?
3. Mitä ja millaisia toisia tutkimusaineistosta ilmenee?

Tämän tutkimuksen merkittävimmät rajoitteet liittyvät teoriapohjaan ja tutkimusaineistoon. Teorian osalta käsittely rajautuu merkittävästi yhteen sosiaalisen konstruktivismin haaraan, jota ei erityisesti kyseenalaisteta. Valitun teorian käsittely on kuitenkin riittävä tämän tutkimuksen tarpeisiin sisältönsä ja merkittävyytensä kautta. Teorian kriittinen tarkastelu ei sinänsä

sä toisi tässä vaiheessa merkittävää lisäarvoa siinä missä se ei tämän työn puitteissa ole edes mahdollista. Tarkastelun rajaaminen yhteen selontekoon tekee tutkimustuloksista erittäin rajallisia. Tutkimuksen merkitys rakentuukin toiseuden käsitteen laajalle ja innovatiiviselle käytölle. Tätä kautta pyritään löytämään uudenlainen näkökulma asiaan. Lisäksi on huomioitava selontekoprosessin johtavan siihen, että selonteko itsessään asiakirjana on poliittinen kompromissi. Tällöin tiettyjä asioita jää pois ja tietyt nousevat korostettuun asemaan poliittisen prosessin kautta. Se mitä ei sanota, on politiikan analysoinnin kannalta yhtä tärkeää kuin se, mitä sanotaan. Tätä kuitenkin pystytään tämän tutkimuksen kehyksessä tarkastelemaan erittäin rajallisesti, käytännössä vain käsitteiden kautta. Kuitenkin näin merkittävä valtiollinen dokumentti kuin turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko kuvastaa laatimishetken poliittista tilaa. Siinä missä selonteko on poliittinen ohjausasiakirja toimijoille kotimaassa, on se myös osoitettu juurikin tämän tutkimuksen kohteena oleville toisille.²³ Tästä näkökulmasta se kuvastaa ulospäin Suomen näkökulmaa muiden merkityksestä ja Suomen suhtautumisesta niihin. Edellä mainitut rajoitteet on huomioitava lopullista analyysiä tehtäessä erityisesti jatkotutkimustarpeita ja -mahdollisuuksia määritettäessä.

Tutkimus rakentuu siten, että johdannon jälkeen toisessa luvussa luodaan tutkimuksen tieteen-teoreettinen tausta käymällä tämän tutkimuksen tarpeisiin riittävä keskustelu konstruktivismista sekä muodostamalla ymmärrys valtiotoimijuudesta Alexander Wendtin rakenteellisen konstruktivismin näkökulmasta. Lisäksi selvitetään identiteetin muodostumisen ja toiseuden liittymäpinta sekä suomalaisen pienen valtion identiteetin taustat. Kolmannessa luvussa käsitellään tutkimuksen kannalta keskeisen käsitteen, eli toiseuden, sisältö ja muodostuminen sekä rakennetaan tätä kautta tutkimusasetelma. Tällöin vastataan myös kahteen ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen. Neljännessä luvussa käsitellään tutkimusaineisto luodun asetelman kautta ja vastataan kolmanteen alatutkimuskysymykseen. Lopuksi yhdistelmässä vastataan päätutkimuskysymykseen, arvioidaan tutkimusta ja hahmotellaan tutkimuksen tavoitteiden kannalta keskeistä jatkotutkimusta.

1.4 Tutkimusmenetelmä

Tämän tutkimuksen tutkimusmenetelmänä käytetään sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysiä on sekä kvalitatiivista että kvantitatiivista. Sisällönanalyysissä tekstiä kuvataan ja analysoidaan sen sisällön esittämiseksi uudella tavalla. Kvantitatiivisesti kysymyksessä voi olla avainsanojen esiintymistiheyden laskeminen tai jonkin asian käsittelyn palstatilan mittaaminen. Kvalita-

---

²³ Linnéll 2008, 3.

tiivisesti kysymykseen voi tulla käytettyjen sanojen tai termien arviointi.²⁴ Tutkimusaineiston laadullisessa sisällönanalyysissä aineisto ensin pirstotaan pieniin osiin, käsitteellistetään ja lopuksi järjestetään uudelleen uudenlaiseksi kokonaisuudeksi.²⁵ Sisällönanalyysissä luodaan itse kiinnostuksen kohteen teemat, joiden kautta valittua aineistoa tarkastellaan.²⁶

Sisällönanalyysiä kutsutaan usein myös tekstin analyysiksi. Tällöin analysoidaan tekstien osia ja paloja kokonaisuuksien sijaan verrattua esimerkiksi diskurssianalyysiin.²⁷ Rajapinta diskurssianalyysiin on häilyvä, mutta diskurssianalyysi pääsääntöisesti edellyttää laajaa tekstien kirjoa joko sisällöllisesti tai historiallisesti. Diskurssianalyysi siis laajentaa sisällönanalyysin tuottamaa konseptuaalista ymmärrystä. Siinä missä sisällönanalyysissä etsitään tekstien merkityksiä, analysoidaan diskurssianalyysissä sitä, kuinka merkityksiä tuotetaan tekstissä.²⁸ Sisällönanalyysissä pääpaino on tekstin sisällön kuvaamisessa, toisin kuin hermeneutiikassa, jossa etsitään tekstien perimmäisiä totuuksia ja tarkoituksia. Sisällönanalyysissä etsitään teksteistä pääosin eksplisiittisiä, mutta myös implisiittisiä merkityksiä suhteessa teksti- tai termivalintoihin. Kysymys on kategorisoinnista. ”Koodaus” on keskeisessä asemassa myös kvalitatiivisessa sisällönanalyysissä.²⁹

Sisällönanalyysin keskiössä ovat siis tekstit. Teksti käsitteenä voidaan ymmärtää erittäin laajasti. Tällöin se kattaa kaiken kielenkäytön, kirjoitetun ja puhutun, eri muodoissaan. Tekstit tuottavat sosiaalisia vaikutuksia. Sosiaalisten tapahtumien osina niillä on myös kausaalisia vaikutuksia. Ne aiheuttavat muutoksia ihmisissä, toiminnoissa, sosiaalisissa suhteissa ja jopa materiaalisessa maailmassa. Nämä kausaaliset vaikutukset ilmenevät usein pitkällä aikajänteellä, jolloin tekstit ovat päässeet vaikuttamaan ihmisiin. Tämä kausaalisuus ei kuitenkaan ole yksinkertaista mekaanista kausaalisuutta. Joka tapauksessa tekstien vaikutukseen sosiaaliseen maailmaan vaikuttaa konteksti eli se, millainen maailma jo on ja kuka sitä teksteillä pyrkii muokkaamaan. Tekstit eivät siis itsessään rakenna maailmaa.³⁰

Kvalitatiivisessa sisällönanalyysissä kategorisoidaan kvalitatiivista tekstidataa konseptuaalisesti. Kvalitatiivisen sisällönanalyysin avulla on mahdollista vastata ”miten” -kysymyksiin analysoiden havaintoja. Kvalitatiivinen sisällönanalyysi on siis tulkitsevaa. Kvalitatiivisen sisällönanalyysin lähtökohtana on ymmärrys siitä, että kaikki tekstit ovat avoimia subjektiiviselle tulkinnalle. Ne myös heijastavat useita merkityksiä ja ovat riippuvaisia tarkastelun kon-

²⁴ Miller & Brewer 2003, 43.

²⁵ Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.

²⁶ Hodson 1999, 6.

²⁷ Pierce 2008, 263.

²⁸ Tuomi & Sarajärvi 2006, 105-106.

²⁹ Miller & Brewer 2003, 43-45.

³⁰ Fairclough 2003, 3, 8-9.

tekstistä. Tutkimuksen taso voi myös vaihdella yksilöstä suurempiin kokonaisuuksiin. Tutkittaessa organisaatioiden tekstejä voidaan esimerkiksi tunnistaa prioriteetteja sekä implisiittisiä poliittisia näkökulmia. Sisällönanalyysissä keskeistä on tekstiin tutustuminen useita kertoja. Tätä kautta etukäteen luodut kategoriat joutuvat myös kriittisen tarkastelun kohteeksi.³¹ Sisällönanalyysissä haasteeksi muodostuu kategorisointi tai luokittelu. Kysymykseen tällöin tulee sanojen ja termien sekä kategorioiden monitulkintaisuus ja monimerkityksellisyys.³² Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ylipäänsä korostuu validiteetti ja luotettavuus. Kaikki kvalitatiivinen tutkimus on osaltaan subjektiivista, johon keskeisesti vaikuttavat tutkijan omat esiymmärrykset ja taustat. Kvalitatiivisen sisällönanalyysin osalta korostuu iterointi ja prosessin avaaminen tarkastelulle.³³

Tässä tutkimuksessa tutkittavana tekstinä on yksi valtion virallinen dokumentti. Dokumenttien analysointi on mielekästä, mikäli tavoitteena on hypoteesien testaaminen tai teorian verifiointi ja kehittäminen. Teho osaltaan riippuu dokumenttien määrästä ja laadusta.³⁴ Edellä mainitun mukaisesti tässä tutkimuksessa rajallisella aineistolla on vain testaava luonne.

Valittu sisällönanalyttinen näkökulma on teoriasidonnainen tai -ohjaava. Tällöin teoreettinen viitekehys toimii apuna analyysin etenemisessä. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta teoria ohjaa tätä valintaa. Teoreettiset käsitteet tuodaan esiin valmiina, tiedettyinä. Tämä näkökulma ei ole teoriaa testaava, vaan uusia ajatusuria avaava. Päättelyn logiikka on tällöin abduktiivista, jossa pyritään yhdistelemään aineistoa ja valmista mallia.³⁵ Sisällönanalyysi on tekstianalyysiä, jolla pyritään samaan aikaan kuvaus tutkimusaineistosta tiivistetyssä muodossa. Tällöin tarkastellaan tekstin merkityksiä. Näin ollen kuvataan dokumenttien sisältöä sanallisesti tietyistä teoreettisista näkökulmista.³⁶

Tässä tutkimuksessa tutkimuksen kohteena olevaa asiakirjaa tarkastellaan siis luodun teoreettisen viitekehysten kautta. Ymmärrys teorian sisällöstä ohjaa yksiköiden valintaa. Tällöin etsitään ja luokitellaan toiset, sekä määritellään niille toiseus sekä niiden merkittävyys. Tätä arvioidaan kokonaisuutena suhteessa Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan.

---

³¹ Julien 2008, 120–121.

³² Weber 1990, 15.

³³ Julien 2008, 121.

³⁴ Hodson 1999, 9.

³⁵ Tuomi & Sarajärvi 2006, 97–99, 116.

³⁶ Sama, 105–107.

2. RAKENTEELLINEN KONSTRUKTIVISMI TOISEUSKÄSITYSTEN TEORIAPERUSTANA

Tässä luvussa luodaan teoreettinen taustaymmärrys sosiaalisesta konstruktivismista ja siitä, kuinka toiset muodostuvat suhteessa teoreettiseen käsitykseen. Tämä tutkimus sitoutuu konstruktivismin rakenteelliseen suuntaukseen Alexander Wendtin mukaisesti. Tällöin teoreettinen käsitys rakentuu valtiotoimijuudelle, jossa valtio ja sen olemus otetaan annettuna. Keskiössä on ymmärrys siitä, että valtioiden identiteetit ja politiikka muodostuvat suhteessa toisiinsa. Tämä luku rakentuu siten, että ensin esitellään lyhyesti sosiaalinen konstruktivismi metateoriana ja teoriana. Seuraavaksi perustellaan valtiotoimijuus ja valtiotoimijan tutkimisen mahdollisuus. Tämän jälkeen käsitellään valtion identiteettien muodostuminen ja sitä kautta toisten rooli siinä.

2.1 Konstruktivismi teoriana ja metateoriana

Sosiaalisen konstruktivismin nousu metateoriana ja teoriana kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa liittyy siis kylmän sodan päättymisen aiheuttamaan lähes stabiilina ja annettuna pidetyn maailmanjärjestyksen radikaaliin muutokseen. Havainto siitä, että ihmiset pystyvät itse muuttamaan maailmaa eikä kansainvälisen järjestelmän anarkia ohjaa sitä vääjäämättä kohti konflikteja, oli merkittävä. Ihmiset siis pystyvät synnyttämään uusia normatiivisia, sosiaalisia ja poliittisia käytäntöjä, jotka muovaavat järjestelmää.³⁷ Sosiaalinen konstruktivismi on kehittynyt sen alkua ajoista 1980-luvulta merkittävästi, ja sen soveltaminen onkin tällä hetkellä erittäin laaja-alaista. Konstruktivismi jakaantuu kansainvälisen politiikan teorioiden kentässä lavealle alueelle. Jotkut konstruktivistit ovat lähellä perinteisiä valtavirtateorioita ja positivismissä, toiset taas lähellä kriittisiä teorioita ja post-positivismia. Kuitenkin yleisesti ottaen konstruktivisteja yhdistää käsitys siitä, että jaetut ideat pääasiassa määrittävät ihmisten välisten kanssakäymisten rakenteet. Nämä ideat puolestaan rakentavat tarkoituksellisten toimijoiden identiteetit ja intressit.³⁸

Konstruktivismi hyväksytään yleisesti metateoriana, joka kertoo, mitä yhteiskuntatieteiden teoriat voivat ja eivät voi tehdä. Se on siis teoria teorioista. Metateorianäkökulmasta kansain-

³⁷ Klotz & Lynch 2007, 3.

³⁸ Wendt 1999, 1; Finnemore & Sikkink 2001, 391.

välisessä politiikassa konstruktivistien välillä on kiistaa siitä, kuinka lähellä luonnontieteitä kansainvälinen politiikka voi olla.³⁹ Ontologisesti kysymys on kuitenkin siitä, kuinka tutkimuksen kohde tai kohteet konseptualisoidaan. Konstruktivistisesta näkökulmasta ihmiset elävät ja ovat kanssakäymisessä toistensa kanssa sosiaalisissa ryhmittymissä, kuten valtioissa. Ihmiset toimivat näissä ryhmittymissä siten, että niitä luodaan, muutetaan ja ylläpidetään jatkuvasti. Tämä rakenteiden ja toimijoiden välinen suhde on konstruktivisteille keskeistä molemminpuolista konstituoitumista.⁴⁰ Konstituoituminen on ymmärrettävissä suhteiden määrittymisenä ja muodostumisena, molemminpuolisena aktiivisena toimintana.

Klotzin ja Lynchin mukaan konstruktivistinen ontologia nojaa kolmeen komponenttiin: intersubjektiiivisuuteen, kontekstiin ja valtaan. Intersubjektiiiviset ymmärrykset, kuten normit, säännöt, kielet, kulttuurit ja ideologiat, muodostavat rakenteet ja toimijat sekä luovat näiden identiteetit. Koska valta siis liikkuu suhteissa eikä vain olemassa olevien suorituskykyjen kautta, analysoivat konstruktivistit prosesseja ja vuorovaikutuksia materialististen kykyjen sijaan.⁴¹ Alexander Wendt siirtää metateoriatasolla tämän keskustelun valtiojärjestelmän tasolle, jolloin hän käsittelee valtiojärjestelmän ontologiaa. Valtiojärjestelmä voidaan nähdä projektina, jossa valtion olemus on jatkuvassa muutoksessa. Tällöin kysymyksessä on poliittinen ohjelma, joka tuottaa ja uudelleen tuottaa itseään. Tämän projektin yksikkö on valtio, jonka käyttäytymistä kansainvälisessä järjestelmässä yritetään selittää. Sosiaalisilla rakenteilla on siis vaikutusta todellisuuden muodostumiseen. Valtiota ei voi purkaa yksittäisten päätöntekijöiden tai sisäisten rakenteiden tasalle individualistisen näkemyksen mukaisesti. Näitä vaikutuksia on identiteettien ja intressien muodostuminen diskursiivisissa muodostelmissa eli siinä, kuinka ideat jakautuvat järjestelmässä. On kuitenkin huomioitava, että myös perinteisillä materiaalisilla tekijöillä on vaikutusta todellisuuden muodostumisessa. Esimerkiksi valtion sotilaallinen suorituskyky, jossa materiaaliset tekijät ovat avainasemassa, vaikuttaa valtion toimintavaihtoehtoihin kansainvälisessä järjestelmässä.⁴²

2.2 Valtiotoimijuus

Kysymys toimijuudesta on keskeinen konstruktivistiselle kansainvälisten suhteiden teorialle. Tämä liittyy toimijuuden ja rakenteen väliseen suhteeseen sekä analyysin tason problematiikkaan. Toimijuuden ja rakenteen suhteessa merkityksellistä on molemminpuolinen konstituoi-

---

³⁹ Chernoff 2007, 69.

⁴⁰ Klotz & Lynch 2007, 6–7.

⁴¹ Sama, 6–11.

⁴² Wendt 1999, 7–9, 110–111, 137–138, 370.

tuminen. Tämä on kuitenkin mutkikasta, koska tämä suhde konstituoituu monilla tasoilla ja monilla eri tavoilla samanaikaisesti.⁴³ Tässä suhteessa konstruktivistisessä teoriassa onkin aina tehtävä valintoja analyysin tason ja toimijuuden suhteen. Siinä, missä tämä valinta vaikuttaa tutkittavaan asiaan, vaikuttaa myös tutkittavan asian tiedonintressi valintaan.

Eräs mahdollinen valinta on tarkastella kansainvälistä järjestelmää valtioiden näkökulmasta. Tämä valinta asettaa teorian konstruktivistisesta näkökulmasta lähelle valtavirtateorioita. Tällöin valtiolle annetaan toimijuus, ja valtion toimintaa ei pureta päätöksentekijöiden tai valtion sisäisten rakenteiden tasalle. Yksi konstruktivismin keskeisistä näkökulmista on, että kansainvälinen järjestelmä muodostuu sosiaalisista rakenteista. Tämä johtaa väittämään, että tämä ideationaalinen konteksti luo valtioista toimijoita.⁴⁴ Valtio konstituoituu osaltaan sosiaalisissa rakenteissa, jotka antavat sille tietyt ominaisuudet, kuten esimerkiksi legitiimin väkivallan käytön monopolin. Valtio on kansainvälisen politiikan tärkein toimija ja on osoittanut sopeutumiskykyä ja dynaamisuutta maailman muutoksessa. Tämä sopeutumisprosessi on keskeisellä sijalla konstruktivismissa. Lisäksi valtio säätelee edelleen järjestäytyneen väkivallan käyttöä maailmassa.⁴⁵ Valtiotoimijuus on Wendtin mukaan hyväksyttävä, koska käytännössä valtiota käsitellään kuten toimijaa antamalla sille attribuutteja, kuten intressit, tarpeet, vastuut, halut, uskomukset ja niin edelleen. Tämän lisäksi kansainvälinen laki antaa valtiolle oikeudellisen persoonan. Valtiot myös konstituoivat itsensä ja toisensa toimijoiksi diskurssien kautta.⁴⁶

Valtiotoimijuudessa on myös monia ongelmia. Valtiotoimija on epäyhtenäisempi kuin yksilötoimija. Näin ollen sen toiminta ei ole koherenttia, mikä aiheuttaa analyttisen ongelman. Kuitenkin monesti valtiotoimijan toimintaa voi olla helpompi ennustaa kuin yksilön. Yksilön ajatuksia ei voi lukea, mutta institutionaalinen kehys ja historia mahdollistavat kohtuullisen luotettavan ennakkoinnin valtiojärjestelmässä. Valtioilla on monimuotoisuutensa vuoksi myös toimintamahdollisuuksia, joita yksilöillä ei ole.⁴⁷

Valtiotoimijuuden ehkä merkittävin haaste on erityisesti se, että sitä ei voi nähdä. Näemme vain yksilöitä ja heidän toimintaansa ja enimmäkseen hallinnon toimintaa. Valtiota voidaan näin ollen kutsua ”hyödylliseksi fiktioksi”. Joka tapauksessa voimme havaita, että valtiot ovat todellisia, koska niiden rakenteet aikaansaavat havaittavia vaikutuksia. Tätä voidaan myös kutsua kollektiivisten ajatusten kausaaliseksi potentiaaliksi. Lisäksi sosiaalisilla rakenteilla on kollektiivinen ulottuvuus. Kollektiivinen tieto, johon yksilöt sosialisoidut, aiheuttaa ajallisen

⁴³ Klotz & Lynch 2007, 44–45.

⁴⁴ Sama, 88.

⁴⁵ Törnudd 2003, 59; Wendt 1999, 83, 193.

⁴⁶ Wendt 1999, 10, 195–197.

⁴⁷ Sama, 221–223.

ja olemassa olon jatkuvuuden. Yksilöiden ja hallinnon toiminta on merkityksellistä vain valtion rakenteiden kautta.⁴⁸ Yksilöillä on merkittävä rooli valtion toiminnassa, mutta valtion toimintaa ei voi pelkistää yksilöiden toiminnaksi. Tämä ei tarkoita sitä, ettei valtiota joskus voisi ja pitäisi purkaa tutkimuksen kannalta. Valtion toimijuuden kokonaisuuden hahmottamisen kannalta tämä on tärkeää. Valtio on kuitenkin ontologisesti olemassa, ja sitä voi tutkia kokonaisuutena.⁴⁹

Zehfussin mukaan konstruktivismi ei kuitenkaan pura todellisuutta tarpeeksi, vaan ottaa monia asioita annettuina. Edellä mainittu ilmenee erityisesti konstruktivismin ja politiikan suhteessa. Konstruktivistisen ajattelun perusta on jo itsessään poliittinen. Kun Wendt väittää, että kansainvälinen politiikka alkaa valtioista, tämä on jo itsessään politiikkaa. Todellisuuden voi kuitenkin tietää vain meidän omien representaatioidemme kautta. Nämä representaatiot syntyvät alemmalla tasolla.⁵⁰ Tämän kritiikin mukaisesti Wendtin valinnat valtiotoimijuudesta ovat poliittisia, mutta eivät kuitenkaan käsittele politiikan muodostumista. Wendt myöntää, että hänen teoriansa on vajaa siinä suhteessa, että se ei käsittele täydellisesti sosialisoitunutta valtiota. Wendt perustelee tämän sillä, että valtiot ovat itseään järjestäviä ja voivat selvitä, vaikka niitä ei tunnusteta.⁵¹

Valtavirtateorioista poliittisen realismin näkökulmasta Wendtiä kritisoidaan ensisijaisesti siitä, että hän ei ota huomioon neorealistisen maailmankatsomuksen keskeistä ajatusta, eli epävarmuutta. Pysyvä epävarmuus muiden valtioiden aikomuksista tekee vallasta perustavanlaatuisen kausaalisen muuttujan.⁵² Tämä epävarmuus luo luontaisesti aggressiivisia valtioita. Tällöin anarkia ja vallan jakautuminen saavat aikaan vaikutuksia, jotka eivät liity sen hetkiin intressien jakautumiseen. Copelandin mukaan Wendt pyrkii ohittamaan tämän ongelman väittämällä, että valtiot tietävät riittävästi toisistaan tänä päivänä.⁵³ Suhteessa tähän kritiikkiin Wendt toteaa, että jos epävarmuus muiden aikomuksista olisi niin merkityksellinen, kuin esimerkiksi Copeland antaa ymmärtää, niin kansainvälinen elämä, kuten me tänä päivänä sen ymmärrämme, olisi suurelta osin mahdotonta. Kansainvälinen järjestelmä toimii, koska valtiot tietävät merkittävän osan toisten aikomuksista jatkuvasti.⁵⁴ Erityisesti Wendtin puutteena korostuu valtioiden tulevaisuuden aikomusten tulkinta. Tämä liittyy olennaisesti valtioiden sisäisiin poliittisiin prosesseihin, jotka Wendt jättää teoriansa ulkopuolelle. Näin ollen realismin

⁴⁸ Suganami 2006, 63–64; Wendt 1999, 215–217.

⁴⁹ Wendt 1999, 221.

⁵⁰ Zehfuss 2002, 35–36.

⁵¹ Wendt 2006, 206–207.

⁵² Copeland 2006, 2.

⁵³ Copeland 2006, 10–11; Wendt 1999, 281.

⁵⁴ Wendt 2006, 210–212.

vahvuus konstruktivismiin verrattuna yleisesti on sen pyrkimys katsoa tulevaisuuteen.⁵⁵

Myös Clunan näkee konstruktivismin heikkoutena yleisesti sen, että konstruktivistiset teoriat keskittyvät liiaksi tähän päivään ja tarjoavat vain tilannesidonnaisia selityksiä.⁵⁶

Liittäen edellä olevan lyhyen empiirisen keskustelun metateoriakeskusteluun on kysymys loppujen lopuksi enemmänkin tarkastelunäkökulmasta ja tutkimuskysymyksistä. Tulevaisuuden katsomisen ongelma yleisellä tasolla liittyy siihen, hyväksytäänkö ennustamisen mahdollisuus ja millä tasolla. Mistä hetkestä katsoen tulevaisuutta tarkastellaan? Onko määräävämää tämä hetki vai pidempi menneisyyden aikajänne? Valtio toimijan näkökulmasta merkityksellistä on mahdollisuuksien kartoittaminen. Konstruktivistinen ymmärrys kehityksestä luo ymmärrystä mahdollisuuksista. Tässä mielessä se mahdollistaa tulevaisuuden tarkastelun kriittisesti, sen sijaan että teoria määrittäisi sitä valtavirtateorioiden tapaan lähes deterministisesti. Edellä mainittu mahdollistaa valtion ja valtion toiminnan tarkastelun suhteessa kansainväliseen. Valtiota voi tutkia itsenäisesti, koska kaikkea ei kuitenkaan voi tutkia kerralla. Se tosiasia, että valtio on nykyajan maailmapolitiikassa edelleen hallitseva subjektiivisuuden muoto, tekee tämän mahdolliseksi. Se ei tarkoita sitä, että muilla tekijöillä ei olisi merkitystä, mutta mahdolliset muutokset kansainväliseen järjestelmään välittyvät edelleen pääasiassa valtioiden kautta. Valtiot aikaansaavat muutoksen ja kirjoittavat kansainvälisen pelin säännöt.

2.3 Valtion identiteetit ja toiset

Identiteetti käsitteenä on keskeisessä asemassa kaikille konstruktivistille. Molemmipuolisen konstituoitumisen kautta identiteetit muodostuvat toimijoiden ja rakenteiden väliseksi sosiaalisiksi suhteiksi, jotka muuttuvat ajassa ja kontekstissa. Koska identiteetit ovat suhteita, ne eivät voi olla ihmisten tai ryhmien muuttumattomia ominaisuuksia.⁵⁷ Identiteetti on tarkoituksellisten toimijoiden ominaisuus, joka luo vaikuttimellisia ja käytöksellisiä luonteita. Tämä tarkoittaa sitä, että identiteetti on subjektiivinen ja perustuu toimijan itseymmärrykseen. Tähän ymmärrykseen kuitenkin vaikuttaa, miten muut näkevät toimijan. Identiteetti on siis intersubjektiivinen.⁵⁸ Yleisesti ottaen identiteetin rooli ja muodostumisen peruslinjat konstruktivismissa hyväksytään. Kiistan kohteena onkin ulkoisen ja sisäisen vaikutuksen suhde sen muodostumisessa. Tämän lisäksi haasteita aiheuttaa identiteetti-käsitteen jopa liian laaja käyttö kuvaa-

⁵⁵ Copeland 2006, 13–15.

⁵⁶ Clunan 2009, 6.

⁵⁷ Klotz & Lynch 2007, 65.

⁵⁸ Wendt 1999, 224.

maan monia ilmiöitä ilman tarkkuutta.⁵⁹ Joka tapauksessa identiteetti koostuu siitä, kuka itse on ja minne itse kuuluu. Tämä pätee myös ryhmiin. Kuuluminen on positiivista, mutta pelkkä positiivinen elementti ei riitä, myös negatiivinen pitää mainita tai implikoida.⁶⁰ Konstruktivistisen identiteettiymmärryksen haasteeksi mainitaan muun muassa se, että se ei ota huomioon pakottamista identiteetin muodostumisen osana, vaan käsittelee pääosin vain lemminpuolista konstituoitumista. Tähän liittyy poliitikkojen ja politiikkojen tavoitteet muuttaa kategorioita yhtenäisiksi ja erotteleviksi ryhmiksi.⁶¹

Wendtin mukaan valtion olemassaolon vuoksi sillä on identiteettejä.⁶² Kansainvälisen elämän luonne määrittyy valtioiden uskomusten ja odotusten pohjalle suhteessa toisiin valtioihin. Odotukset muodostuvat pääasiassa sosiaalisissa rakenteissa. Nämä kansainvälisen järjestelmän rakenteet puolestaan osaltaan rakentavat valtioiden identiteettejä ja intressejä. Tämä ei ole ainoa tai edes pääasiallinen identiteettien ja intressien rakentumistapa, mutta merkittävä. Kansainvälisen politiikan jokapäiväinen elämä onkin identiteettien muodostumista, eli konstituoitumista suhteessa toisiin. Identiteetit ja kulttuurit ovat konstitutiivisten toisten ympäröimiä.⁶³ Identiteetit ja niitä vastaavat intressit opitaan ja ne vahvistuvat suhteessa siihen, kuinka merkittävät toiset kohtelevat toimijaa. Nämä merkittävät toiset määrittävät rakenteissa, eikä kaikilla ole samanlaista merkitystä. Valta ja riippuvuussuhteet määrittävät tätä.⁶⁴ Identiteettejä ja intressejä ei kuitenkaan vain opita vuorovaikutuksessa, vaan vuorovaikutus myös ylläpitää niitä. Tämän lisäksi vuorovaikutus saattaa myös muuttaa identiteettejä ja intressejä, vaikka identiteetit ovatkin hyvin pysyviä.⁶⁵

Identiteetit konstituoituvat sekä sisäisissä että ulkoisissa rakenteissa. Valtiotasolla uskomukset ulkoisesta maailmasta konstituoivat tietyn identiteetin valtiolle suhteessa muuhun maailmaan. Tämä puolestaan vaikuttaa valtion tapaan toimia ja sen valintoihin. Näin makrotason ideat määrittävät mikrotason toimintaa.⁶⁶ Merkittävää on havainto siitä, että identiteettien muuttaminen ei ole helppoa. Valtioilla saattaa jopa olla halu pitää ne vakaina ja jatkuvina. Tämä vähentää epävarmuuden määrää politiikassa. Sosiaalinen todellisuus kansainvälisellä tasolla myös stabiloi identiteettejä. Tällöin ulkoiset rakenteet ja instituutiot rajoitteineen ja palkintoineen määrittävät osaltaan identiteettien pysyvyyttä.⁶⁷ Toimijoiden toimintaa selitettäessä on

⁵⁹ Finnemore & Sikkink 2001, 399.

⁶⁰ Harle 2000, 16–18.

⁶¹ Ned Lebow 2008, 474.

⁶² Wendt 1999, 224.

⁶³ Ned Lebow 2008, 476; Wendt 1999, 20–22.

⁶⁴ Wendt 1999, 327, 331–333

⁶⁵ Zehfuss 2006, 98.

⁶⁶ Wendt 1999, 124–125.

⁶⁷ Sama, 339–340.

merkittävää, kuinka ne näkevät maailman. Toimijoilla on aina valinnan mahdollisuus määrittäessä niiden identiteettejä. Strukturalismin mukaisesti sosiaalisilla rakenteilla on kuitenkin merkitystä, jota ei voi purkaa toimijoihin tai niiden välisiin yhteyksiin.⁶⁸

Alexander Wendt mukaan on olemassa neljää erilaista identiteettiä: henkilökohtainen tai korporatiivinen sekä tyyppi-, rooli- ja kollektiivinen identiteetti. Valtion henkilökohtainen, eli korporatiivinen identiteetti kuvastaa sen itseymmärryksen kokonaisuutta. Se on pohja muille identiteeteille. Korporatiivinen identiteetti on valtion ryhmä-itseyyttä, joka on ulkoista toiselle. Se edellyttää rajanvetoa itsen ja toisen välille, mutta se on pääsääntöisesti itseorganisoituva. Valtion tyyppi-identiteettejä voivat olla muun muassa hallinnon ja taloudellisen järjestelmän tyypit. Nämä myöskään eivät välttämättä edellytä toista. Rooli-identiteetit riippuvat enemmän kulttuurista ja täten toisista toimijoista. Rooli-identiteetit ovat olemassa vain suhteessa toisiin. Tällöin määräävää ei ole vain institutionalisoituminen, vaan myös itsen ja toisen välinen keskinäisriippuvuus. Valtion rooli-identiteetit ja järjestelmän rakenne edellyttävät toisiaan, mutta tämä ei tarkoita, että ne olisivat sama asia. Edellä mainittu johtuu osaltaan mikro- ja makrotason erosta, jolloin identiteetti ja rakenne voivat konstituoida toisiaan ilman, että ne ovat sama. Kollektiivinen identiteetti muodostuu itsen ja toisen, eli tyyppi- ja rooli-identiteettien, yhdistyessä. Tämä identifikaatio on yleensä asiakohtainen eikä yleinen. Kollektiivinen identiteetti on ajatuksena kansainvälisen politiikan kannalta kiistojen keskiössä keskusteltaessa kansainvälisen järjestelmän kehittymisen mahdollisuudesta. Valtion olemassaolo edellyttää kollektiivista identiteettiä valtion sisällä. Tämä johtaa kysymykseen, miksi sama ei voisi olla mahdollista kansainvälisissä yhteyksissä. Euroopan unionia pidetään osaltaan esimerkkinä tästä mahdollisuudesta.⁶⁹

Valtion rooli-identiteetit liittyvät kontekstuaaliseen kansainväliseen yhteistoimintaan.⁷⁰ Rooli-identiteetin käsitettä on sovellettu valtioihin ulkopoliittikan tutkimuksessa. Tällöin kuitenkin on yleensä oletettu, että valtioiden ulkopoliittiset roolit ovat täysin poliittisten päättäjien ja sisäpolitiikan tuotosta, koska kansainvälisen politiikan rakenne on liian heikko tuottamaan merkittäviä rooliodotuksia. Kuitenkin tutkimuskirjallisuudessa usein otetaan annettuina tiettyjen kansainvälisten instituutioiden luomat roolit. Wendtin mukaan esimerkiksi suvereniteetti on tällainen rooli, joka riippuu muiden tunnustamisesta.⁷¹ Suvereniteetti roolina itsessään jakaa toimijoita meihin ja toisiin.⁷² Lisäksi roolien usein oletetaan vaativan normatiivista integraatiota ja yhteistyötä, vaikka jaetut ideat voivat yhtä hyvin olla konfliktuaalisia. Vihollinen

⁶⁸ Wendt 1999, 137–138.

⁶⁹ Finnemore & Sikkink 2001, 399; Wendt 1999, 224–230.

⁷⁰ Sirén 2009, 6.

⁷¹ Wendt 1999, 227–228.

⁷² Ned Lebow 2008, 475.

voi olla rooli siinä missä ystäväkin. Roolien kannalta merkittävää onkin keskinäisriippuvuus itsen ja toisen välillä. Tietyissä tilanteissa muut saattavat toiminnallaan pakottaa valtion toimimaan tietyn roolin mukaisesti, vaikka valtio haluaisi itse siitä luopua.⁷³

Saukkonen ymmärtää merkityksellisenä kansallisvaltion identiteetin, joka tarkoittaa ”...kansallisvaltioksi katsotun kokonaisuuden sisältämää yleistä merkitysjärjestelmää ja symbolimaailmaa, johon valtion olemassaolo ja erityisluonne kansallisvaltiona perustuu”.⁷⁴ Tämä voidaan ymmärtää Wendtin valtion korporatiivisena identiteettinä, eli pohjana sille mille kaikki muu rakentuu.⁷⁵ Anttila kutsuu tätä valtiolliseksi identiteetiksi, jonka erityinen muodostelma on poliittinen identiteetti kansainvälisessä yhteisössä. Tässä yhteydessä toimijaksi yleensä nimetään valtio, eli ”Suomi” on päättänyt ja niin edelleen.⁷⁶ Tämä poliittinen identiteetti, eli ulko- ja turvallisuuspolitiikka kansainvälisessä yhteisössä voidaan ymmärtää yhtenä suurena roolina. Kuinka Suomi haluaa tässä tapauksessa tulla nähdyksi maailmalla? Miten ja millaista toimintaa kansainvälisessä politiikassa Suomi ylläpitää, jotta tämä rooli säilyy tai jotta muutokset ovat ainakin maltillisia identiteetin pysyvyyden hengessä? Kansallisvaltion identiteettipolitiikan näkökulmasta valtion asema kansainvälisessä järjestelmässä implikoi tiettyntyyppistä identiteettiä. Tässä mielessä merkityksellisiä ovat valtion suhteet muihin valtioihin.⁷⁷ Käytännössä poliittinen identiteetti siis konstituoii kansallisvaltion ja sen ulkopolitiikan käytännöt.⁷⁸

Harle ja Moisio näkevät keskeisenä 1800-luvun lopussa alkaneen kansallisen identiteettiprojektin, joka jatkuu tänäkin päivänä. Identiteettiprojekti on identiteettipolitiikkaa, jossa määritetään omaa paikkaa suomalaisille suhteessa muihin. Se on ennen kaikkea poliittinen projekti ja osa yhteiskunnan poliittista elämää. Merkityksellistä on, että kautta aikojen Suomea ja suomalaisia ei ole pidetty tyystin erilaisina kuin muut, vaan samaistettu muihin ”hyvinä” pidettyihin kansoihin, eli määritetty kuulumista oikeaan viiteryhmään. Käytännössä suomalaiset ovat aina olleet liikkeessä omassa identiteettiprojektissaan ja suunta on ollut idästä länteen. Kylmän sodan aikana liike toki oli hitaampaa, mutta olemassa yhtä kaikki. Merkittävän muutoksen aiheutti kylmän sodan päättyminen ja Neuvostoliiton hajoaminen. Tällöin kansallisen identiteettiprojektin kannalta keskeinen erilainen poliittinen järjestelmä hävisi rajan takaa.⁷⁹

⁷³ Wendt 1999, 228–229.

⁷⁴ Saukkonen 1998, 215.

⁷⁵ ks. Sirén 2009, 6–7

⁷⁶ Anttila 2007, 46–47.

⁷⁷ Saukkonen 1998, 215, 220; Anttila 2007, 12–13.

⁷⁸ Harle 2000, 16.

⁷⁹ Harle & Moisio 2000, 14–15, 55–57.

Turvallisuuspolitiikka ja identiteettipolitiikka ovat kytköksissä toisiinsa. Tästä esimerkkinä voidaan pitää sitä, että Euroopan unionin jäsenyysskin kulminoitui lopulta turvallisuuteen.⁸⁰ Tämän tutkimuksen tarpeisiin merkityksellistä on siis turvallisuus- ja puolustuspolitiikan kytkeytyminen identiteetin muodostumiseen ja muovautumiseen. Sirénin mukaan turvallisuus-identiteetti kertoo mahdollisista uhkista. Puolustusidentiteetti puolestaan kertoo, mitä valtio puolustaa ja mitkä ovat kollektiivisen itsen rajat. Tällöin se on kansallisen identiteetin ydin.⁸¹ Toiseuden näkökulmasta puolustusidentiteetti on näin ollen merkityksellisempi. Tässä tutkimuksessa nämä ymmärrykset kuitenkin yhdistyvät tutkimuskohteena olevan asiakirjan muotoiluissa.

Tietyllä tavalla kansallinen identiteettiprojekti on ollut jatkuvassa liikkeessä muuttuvassa maailmassa kylmän sodan päättymisen jälkeen. Nato-keskustelu, jossa ei ole päästy ratkaisuun, on yksi ilmentymä tästä. Viime vuosina on ollut tapana todeta, että Suomeen ei kohdistu turvallisuusuhkia. Kuitenkin käytännön tasolla uhkat ovat miltei samat kuin kylmän sodan aikana. Ne perustellaan EU:n turvallisuusarkkitehtuurin kautta, mikä tuo toki avoimuutta keskusteluun.⁸² Perinteisen turvallisuuspolitiikan tutkimuksen annettuna on valtio, jonka kansalaiset tarvitsevat turvallisuuspolitiikkaa suojellakseen itseään ulkoisilta uhkilta. Uhka tulee siis nimenomaan ulkoa ja turvallisuuspolitiikka on ulkopuolisten uhkien tiedostamista ja rajaamista. Turvallisuuspolitiikka on siis Suomea koskevien uhkakuvien välistä kamppailua.⁸³

2.4 Pienen valtion identiteetti

Kansainvälisessä politiikan mittakaavassa Suomi on kiistatta pieni valtio. Tämä pienuus rakentuu tosiasiallisesti kvantitatiivisten arvojen varaan. Pieni valtio -käsitteen käytön tekee ongelmalliseksi sen määritelmän puute. Kvantitatiivisesti määritteinä on käytetty populaation, talouden ja pinta-alan kokoa, eli fyysisiä ominaisuuksia sekä voiman ja vallan käsitteitä. Voiman käsitteen käyttö tekee pienistä valtioista automaattisesti heikkoja valtioita.⁸⁴ Kvalitatiivisesti on käytetty referenssinä suuria valtioita, jotka on helpompi määritellä. Lisäksi on tarkkailtu pienten valtioiden toimintaa kokonaisuutena erityisesti suhteessa kansainvälisiin instituutioihin. Tähän liittyy havainto, että pienet valtiot saavat aikaan vähemmän tapahtumia kansainvälisellä kentällä kuin suuret valtiot. Kvalitatiivisesti hedelmällistä onkin tarkastella valtiota suhteessa valtiojärjestelmään. Merkittävää on myös näkemys valtion mahdollisuudes-

⁸⁰ Harle & Moisio 2000, 180–181.

⁸¹ Sirén 2009, 119–121.

⁸² Harle & Moisio 2000, 213.

⁸³ Sama, 49–50, 177.

⁸⁴ Maass 2009, 70–73.

ta määritellä itse sen status. Tällöin valtion ulkopoliittisella käyttäytymisellä on keskeinen merkitys.⁸⁵

Ulkoisten vaikutusten korostaminen pienen valtion ulkopoliitiikan muodostumisessa rakentuu perinteisten kansainvälisen politiikan teorioiden käsitykselle ulkoisten uhkien määräävästä merkityksestä.⁸⁶ Sisäpoliittisilla tekijöillä on kuitenkin merkitystä pienen valtion ulkopoliitiikan muodostumiseen erityisesti siinä tilanteessa, kun kansainvälinen järjestelmä on murroksessa ja tällöin erityisesti turvallisuuspolitiikan saralla.⁸⁷ Vaikka sisäisillä tekijöillä on merkitystä, niin yleisesti ottaen pienen valtion kansainvälispoliittinen identiteetti merkitsee sitä, että valtio sopeuttaa toimintansa kansainväliseen viitekehykseen. Valtion demokraattisuus kuitenkin määrittää sisäpoliittisten tekijöiden merkitystä. Euroopassa Suomen ymmärretään kuuluvan tällaisten pienten valtioiden joukkoon.⁸⁸ Tiilikaisen mukaan tämä tarkoittaa Suomen osalta sitä, että säännöillä, normeilla ja instituutioilla on erityistä merkitystä valtion toiminnassa.⁸⁹ Tällöin Suomi kansainvälispoliittisesti ottaa huomattavasti enemmän kuin antaa. Pienen valtion mahdollisuudet vaikuttaa kansainvälisen politiikan kenttään ovat erittäin rajalliset, mutta ne ovat kuitenkin olemassa esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen kautta.⁹⁰ Kysymyksessä on idea siitä, miten koko vaikuttaa valtion poliittiseen identiteettiin: miten se itse tulkitaan ja miten muut tulkitsevat sitä. Tiilikaisen mukaan koosta, erityisesti pienuudesta, on tullut yksi merkittävistä tekijöistä Suomen poliittisen identiteetin määrittelyssä.⁹¹

Suomen pienen valtion identiteetin muodostumisessa keskeisin tekijä on ollut itsenäisen Suomen historia ja sen geopoliittinen sijainti rajamaalla. Historiallisesti valtiokeskeisyyden kautta Suomi saavutti itsenäisen vakiintuneen asemansa 1900-luvun alun maailmassa. Valtiokeskeisyys ja Suomen asema puolueettomana idän ja lännen välillä stabiloivat Suomen pienen valtion identiteetin kylmän sodan aikana. Identiteetti sai sisältönsä poliittisen realismin näkökulmasta. Haukkala kutsuu tätä ”pienvaltiorealismiksi”, jonka keskeinen teema on ollut selviytyminen.⁹² Kylmän sodan päättyminen aiheutti muutoksia tähän taustaymmärrykseen. Kuitenkin muutokset ovat jääneet melko pinnallisiksi. Jäsenyys Euroopan unionissa on ollut merkittävä muutos Suomen valtiolliselle identiteetille, mutta ulko- ja turvallisuuspoliittisesti se ei tietysti näkökulmasta ole merkittävästi vaikuttanut pienen valtion identiteettiin. Se on vain projisoitunut hieman eri suuntaan, eli käytännössä suoraviivaisemmin länteen. Suomessa po-

⁸⁵ Maass 2009, 77–80.

⁸⁶ Doeser 2010, 1.

⁸⁷ Sama, 16.

⁸⁸ Doeser 2010, 16–17; Tiilikainen 2006, 73; Törnudd 2003, 57.

⁸⁹ Tiilikainen 2006, 73.

⁹⁰ Thakur 2006, 362–369.

⁹¹ Tiilikainen 2006, 73–74.

⁹² Haukkala 2012, 16–24.

liittisen identiteetin nähdään kuitenkin osoittaneen kestävyyttä, joka johtuu geopoliittisen tilanteen tietynlaisesta pysyvyydestä.⁹³ Tiilikaisen mainitsema pienen valtion poliittinen identiteetti ymmärretään Anttilaa mukaillen tässä merkittävänä osana Suomen valtiollista identiteettiä suhteessa kansainväliseen.

2.5 Yhteenveto

Tämän tutkimuksen tarpeisiin rakenteellinen konstruktivismi luo käytännöllisen kehyksen. Strategian tutkimuksen näkökulmasta valtion toiminnan ja politiikan tarkastelu suhteessa kansainväliseen kehykseen on painopisteessä. Edellä mainitun mukaisesti valtioiden sisäisiä tekijöitä ei kokonaan voi jättää huomiotta. Konstruktivismin eri suuntaukset korostavatkin näitä asioita eri näkökulmista. Tämän tutkimuksen kehyksessä ei kuitenkaan tarkastelua ole mahdollista eikä käytännöllistä laajentaa sisäisiin tekijöihin. Merkityksellistä on näkemyksen tunnistaminen ja sen huomioiminen analyysissä.

Valtion identiteetin muodostumisen ja muovautumisen kannalta itsen ja toisten suhteet ovat merkityksellisiä. Toisaalta itsen ja toisten tarkastelu edellyttää niiden liittämistä identiteettipolitiikkaan. Identiteettipolitiikka on keskeistä kansallisvaltion pysyvyydelle.

Valtion politiikan muodostuminen ja pienen valtion rooli yhdistetään tässä tutkimuksessa toisen ja toiseuden käsitteisiin. Toinen liittyy konstruktivistiseen ymmärrykseen siinä mielessä, että toiset vaikuttavat valtion politiikkojen muodostumiseen. Pienen valtion osalta tämän tulkitaan korostuvan. Kaikilla ei ole yhtä suurta merkitystä, vaan erityisesti korostuvat niin kutsutut merkittävät toiset. Pienen valtion rooli vaikuttaa ulkoisen vaikutuksen muodostumiseen, erityisesti turvallisuuden saralla. Tällöin merkittävien toisten vaikutus on huomattava.⁹⁴ Suomi omalla toiminnallaan, ja tässä tapauksessa omalla politiikallaan, osallistuu molemminpuoliseen konstituoitumiseen.

Toinen ymmärretään tässä tutkimuksessa laajasti, eli tekijäksi, joka vaikuttaa Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoutumiseen jonkinlaisena referenssinä. Toiseus puolestaan on se näkökulma, miten toinen vaikuttaa. Perinteisesti toinen ja toiseus on ymmärretty vihollisena tai ainakin erilaisuutena ja ulkopuolisuutena, oman identiteetin muodostumisen välttämättömänä osana – jonakin mitä emme itse ole. Toinen ja toiseus voidaan kuitenkin nähdä

⁹³ Tiilikainen 2006, 74–78, 85; Raitasalo 2008, 124.

⁹⁴ Wendt 1999, 327.

myös neutraalina tai jopa positiivisena.⁹⁵ Tämä liittyy olennaisesti ymmärrykseen konstruktivistisesta maailman luonteesta. Koska suhteet eivät ole vain konfliktuaalisia, voivat toiset vaikuttaa muutenkin kuin vihollisena. Erilaisia toiseuden muotoja voivat olla esimerkiksi vihollinen, kilpailija, neutraali ja ystävä.⁹⁶

---

⁹⁵ Harle 2000, 10–11.

⁹⁶ Harle 2000, 11–18; Wendt 1999. 313–369.

3. TOISEUS JA TOISEUSKÄSITYSTEN MUODOSTUMINEN TUTKIMUSASETELMANA

3.1 Toiseuden olemus

Minä tai me itse olemme jotakin. Me olemme jotakin mitä hän tai he toiset eivät ole. Toinen on perustavan laatusesti meistä erilainen. Tämä on siis perinteinen kahtiajakautunut eli dikotominen käsitys itsen ja toisen erosta. Se liittyy keskeisesti viholliskuviin. Viholliskuvien historiallinen tausta on yhtä pitkä kuin ihmiskuntakin. Dualistista jaottelua hyvän ja pahan välillä löytyy koko kirjoitetun historian ajan.⁹⁷ Myös vihollisen käsite koki murroksen kylmän sodan päättyessä. Arvioitiin jopa ”vihollisen kuolleen” länsimaisen demokratian voitossa. Esille nousi myös vihollisen menettämisen mahdollisuus, mikä on tulkittu jopa katastrofaaliseksi identiteettipolitiikan kannalta. Vihollinen luodaan poliittisia tarkoituksia varten totuudesta ja mielikuvista. Itsen pitää aina tulkita tosiasioita, jotta vihollinen voi muodostua.⁹⁸ Vihollista tulkitaan tarvittavan syylliseksi elämän pahoihin asioihin.⁹⁹ Kielenkäyttö onkin muuttunut viholliskuvista yhä laajeneviin uhkakuviin, ainakin Euroopassa.

Itsen sisältö voidaan nimetä itseyydeksi. Tällöin itseys on identiteetti, joka on sosiaalisesti ja poliittisesti konstituoitunut. Konstituoituakseen se tarvitsee toiseuden. Toiseus on jonkin rajan ylittämistä, joka voi olla myös kuviteltu.¹⁰⁰ Identiteetti on siis suhde itsen ja toisen välillä, jonka erityinen painotus on poliittisessa suhteessa. Toiseus tarvitaan itse-identiteetin, eli itseyyden, syntymiseen. Kulttuurisia teemoja ei voi olla ilman vastakkaisuutta.¹⁰¹ Toiseuden ääripäät ovat ystävä ja vihollinen, eli hyvä ja paha. Identiteetti tietyssä muodossa syntyy turvallisuuden diskurssien kontekstissa ja on välttämätön niiden toimimiselle.¹⁰²

Äärimmäisen negatiivisella toiseudella, eli vihollisuudella, on havaittu olevan useita eri asteita. Nämä asteet ovat palvelleet identiteetin muodostumista ja muodostamista eri aikoina eri tavoin. Vihollisen päämuotoina voidaan pitää ”rakastettua vihollista” ja ”pahaa vihollista”. Rakastettu vihollinen on sodan ja taistelun tasa-arvoinen osapuoli, kun taas pahan vihollisen kanssa ei ole mitään yhteistä. Sen tuhoaminen on oikeutettua. Näiden kahden pääluokan lisäk-

⁹⁷ Harle 1991, 15–32.

⁹⁸ Harle 1991, 9–11; Harle 2000, 13.

⁹⁹ Harle 2000, 12.

¹⁰⁰ Kastoryano 2010, 78–79.

¹⁰¹ Harle 2000, 4–6, 10–11.

¹⁰² Rumelili 2008, 3.

si on mainittu neljä pahan vihollisen sivuteemaa. Hyökkäävä vihollinen liittyy kansalliseen puolustukseen, riistettävä vihollinen poliittiseen sotaan ja alistava vihollinen vapaussotiin. Lisäksi on näkymätön vihollinen, joka ei ole konkreettisesti tunnistettavissa. Viimeisin on laajentunut laajan turvallisuuskäsitteen kautta kattamaan niin kutsutut uudet uhkat.¹⁰³

Itsen ja toisen voi turvallisuuden näkökulmasta rakentaa neljällä tavalla: tekemällä toisesta eksistentiaalisen uhkan, esittämällä toisen vähempiarvoisena, esittämällä toisen eriarvoisena, koska se rikkoo universaaleja periaatteita tai esittämällä toisen yksinkertaisesti erilaisena arvioimatta toiseutta sen enempää.¹⁰⁴

Itseyden ja toiseuden käsitteiden analysoinnin ja kehityksen kautta on huomattu, että itse – toinen suhteessa ei lähtökohtaisesti ole vihamielisyyttä tai väkivaltaisuutta. Joissakin tapauksissa näin toki on. Suhde voi olla myös neutraali tai jopa positiivinen. Tällöin positiivinen toiseus on samaistumista jonkin kanssa.¹⁰⁵ Toisaalta on myös väitetty, että identiteetit voivat osin muodostua ennen toisten ja toiseuden muodostamista, tai että identiteetti ei välttämättä tarvitsisi toisia.¹⁰⁶ Tämä voi olla tilanne erityisesti tämän päivän maailmassa. Tätä kautta voidaan vihollisen tulkita olevan toiseuden erityistapaus. Vihollinen on aina toinen, mutta toinen ei siis ole aina vihollinen.¹⁰⁷ Toisia ja toiseutta on kategorisoitu 1990-luvulta alkaen useilla eri tavoilla poiketen perinteisestä negatiivisesta käsityksestä. Näitä kategorioita ovat esimerkiksi todelliset ja kuvitellut toiset, historialliset ja yleistetyt toiset, sisäiset ja ulkoiset merkittävät toiset, potentiaaliset ja piilotetut toiset ja niin edelleen.¹⁰⁸

Itseys ja toiseus ovat kuitenkin merkittävä osa identiteettipolitiikkaa. Valtion tasolla kylmän sodan jälkeen läntisten organisaatioiden leviäminen on muuttanut toiseuden asetelmia. Organisaatioihin kuuluminen tai kuulumattomuus diskriminoi itsessään.¹⁰⁹ Lisäksi organisaatiot muokkaavat jäsentensä käsityksiä itseystä ja toiseudesta. EU:n toiseutta on tutkittu esimerkiksi suhteessa siirtolaispolitiikkaan ja Turkkiin.¹¹⁰ Toisesta ja toiseudesta on tullut geneerisiä termejä, joissa merkittävät eroavaisuudet tunnistetaan ja ne konstituoivat itseyden. Tämä palvelee Wendtin valtion korporatiivista identiteettiä.¹¹¹

¹⁰³ Harle 1991, 16–20; Harle 2000, 12.

¹⁰⁴ Rumelili 2008, 11–12.

¹⁰⁵ Petersoo 2007, 120.

¹⁰⁶ Ned Lebow 2008, 473, 479.

¹⁰⁷ Harle 2000, 11–13.

¹⁰⁸ Petersoo 2007, 120.

¹⁰⁹ Harle 2000, 2.

¹¹⁰ Ks esim. Sorvali 2006 ja Erkem 2009.

¹¹¹ Harle 2000, 15.

Yllä mainittu laajempi ymmärrys toisista ja toiseudesta johtaa ajatukseen, että kansallinen identiteetti ei riipu vain yhdestä merkittävästä toisesta dikotomisen ajattelun mukaisesti. Identiteetin muodostuminen on monimutkaista keskinäisvaikutusta valtion ja useiden toisten välillä. Kansallinen identiteetti muodostuu useiden eri asioiden varaan, kuten esimerkiksi kielen, kulttuurin, uskonnon ja historian. Näistä jokainen voi vaatia eri toisen ja vieläpä positiivisen ja negatiivisen samanaikaisesti.¹¹² Jos toisen tai toiset ottaa vakavasti, tarkoittaa se tänä päivänä tasavertaisuuden hyväksymistä. Tämä tasavertaisuus syntyy tiedon kautta. Tällöin itsen sisältö moralisine olettamuksineen aukeaa keskustelulle.¹¹³

Vastauksena ensimmäiseen alatutkimuskysymykseen, mitä toiseudella tarkoitetaan, voidaan todeta sen olevan itse-identiteetin, eli itseyden, tarpeeseen liittyvä rooli sellaiselle toiselle, joka jollakin tavalla määrittää meitä. Tässä tapauksessa kysymykseen tulee turvallisuudesta kumpuava toiseus Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa.

3.2 Toiseuskäsitysten muodostuminen valtiotasolla

Toiseuskäsitykset ovat siis politiikkaa. Valtiotasolla politiikka tapahtuu poliitikkojen teksteissä ymmärrettynä laajasti kaikkena kirjoitettuna ja sanottuna. Tämä politiikka on ollut ja on edelleen jatkuvassa liikkeessä. Osaltaan toiseuskäsitysten muodostuminen on vienyt jopa satoja vuosia, vaikka muutokset saattavat olla nopeitakin suhteessa pitkään aikaperspektiiviin.¹¹⁴ Toiset ja toiseus ovat merkittäviä kansalliselle identiteettiprojektille. Identiteetin rajoja muodostuu spontaaneissa suhteissa, institutionalisoidaan virallisissa kategorioissa, muodostetaan diskursseissa ja kiinnitetään politiikoissa. Nämä politiikat voivat olla toiset itseyteen sisällyttäviä tai erottavia.¹¹⁵

Identiteetin pysyvyyden vaatimuksen hengessä radikaaleja muutoksia toiseuskäsityksissä pyritään välttämään. Toiseuskäsityksiä on kuitenkin ylläpidettävä ja välillä muodostettava. Tämä johtuu muuttuvista sisäisistä ja ulkoisista olosuhteista sekä intresseistä. Kansallisia identiteettejä uudistetaan, tulkitaan ja neuvotellaan poliittisesti uudelleen. Näin ollen ymmärrykset toisista ja niiden toiseudesta ovat myös dynaamisia. Ulkoisten toisten lisäksi on olemassa myös

---

¹¹² Petersoo 2007, 121.

¹¹³ Tsygankov 2008, 764.

¹¹⁴ Sirén 2009, 121.

¹¹⁵ Kastoryano 2010, 80.

sisäisiä toisia. Sisäiset toiset liittyvät usein valtiotasolla etnisyyksiin tai poliittisiin liikkeisiin. Näiden merkitys ja vaikutus vaihtelee.¹¹⁶

Toiseuskäsitykset ovat keskeisiä erityisesti turvallisuuspolitiikalle edelleen. Uhkakuvilla rakennetaan turvallisuuspolitiikkaa.¹¹⁷ Uhat ovat toiseutta. Turvallisuutta määritellään Suomessa noin neljän vuoden välein Valtioneuvoston turvallisuus- ja puolustuspoliittisella selonteolla. Konstruktivistisesta näkökulmasta ihmisyhteisöt ilmaisevat jaettuina odotuksia normatiivisesti virallisin tekstein. Näitä tekstejä voidaan käyttää osoittamaan valtion toiminnan yleisiä malleja.¹¹⁸ Selonteko on poliittinen kompromissi, jonka laatimiseen osallistuvat myös oppositiopuolueet jollakin tasolla.¹¹⁹ Se on siis poliittisen eliitin muodostama käsitys Suomesta ja suomalaisuudesta, joka heijastaa yleistä ilmapiiriä. Näin ollen selontekoa voidaan käyttää erityisenä lähteenä toiseuden kannalta, Suomen valtion ”toiseusasiakirjana”, joka määrittää toiseutta yhä uudelleen. Sirénin mukaan itsen ja toisen rajoja sekä toiseuden sisältöä on mahdollista tunnistaa tutkimalla esimerkiksi virallisia dokumentteja.¹²⁰

Vastauksena toiseen alatutkimuskysymykseen, miten toiseuskäsitykset muodostuvat, voidaan todeta niiden muodostuvan tämän tutkimuksen teoreettisesta näkökulmasta valtioiden poliittisissa prosesseissa. Näitä prosesseja ilmentävät tekstit laajan ymmärryksen mukaisesti. Toiseuskäsitysten muodostuminen on molemminpuolinen konstitutiivinen ja jatkuva prosessi. Toiseuskäsitykset ilmentävät itsen tarpeita siinä missä muuttuvia toisia. Tarpeet kumpuavat perimmäisesti identiteetin välttämättömyydestä. Sisäisestä näkökulmasta itsen tarpeita muokkaavat valtion sisäiset tapahtumat, politiikka ja toisten toiminnan heijastuminen valtion arkipäivään. Ulkoisesta näkökulmasta vaikutus keskittyy toisten toiminnan heijastumiseen valtion koko toimintaympäristöön.

3.3 Tutkimusasetelma

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on siis luoda teoreettinen näkökulma toiseuden käsitteen kautta suomalaisiin turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluihin. Tämä näkökulma on tarkoitus kokeilla vuoden 2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon analyysillä. Viollisen käsite on ollut Suomelle erittäin ongelmallinen erityisesti viime sotien jälkeen. Tämä on luonnollisesti korostunut kylmän sodan päättymisen jälkeen. Negatiivisen toiseuden huip-

¹¹⁶ Petersoo 2007, 118–121.

¹¹⁷ Linnéll 2009, 71–78.

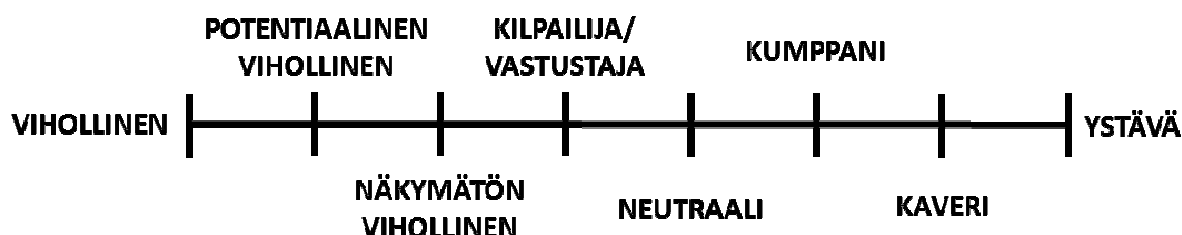
¹¹⁸ Klotz & Lynch 2007, 16–19.

¹¹⁹ Linnéll 2008, 2.

¹²⁰ Sirén 2009, 121.

pu on kaventunut, mutta ala-alue on leventynyt laajan turvallisuuden ja siihen liittyvien uhkien kautta. Toisaalta positiivinen toiseus on läntiseen yhteisöön liittymisen kautta laajentunut huomattavasti, myös huippua eli ystävyyttä kohti. Tämä ymmärrys, käsitelty toiseuden käsitteen sisältö ja premissit selonteon sisällöstä rakentavat tutkimusasetelman.

Tutkimusasetelmassa luodaan useita eri toiseuden asteita janalla tunnistettujen ääripäiden, eli vihollisen ja ystävän, välillä. Nämä asteet eivät ole absoluuttisia, vaan toinen voi sijoittua niiden väliin tai jopa siten, että se samanaikaisesti edustaa useampaa toiseutta eri näkökulmista. Tämä on esitetty alla olevassa kuvassa.

Kuva 2: Toiseuden asteiden jakautuminen tutkimusasetelmassa.

Tutkimusasetelman negatiivisessa ääripäässä on edelleen vihollinen, vaikka premissinä onkin, että tämän kaltaista pahaa vihollista ei suomalaisen politiikan muotoiluista tällä hetkellä löydy. Tätä lievemmäksi on määritetty potentiaalinen vihollinen. Tämä vihollisuuden aste perustuu siihen, että konkreettisen vihollisen uhkaa on pidettävä yllä mahdollista tarvetta varten. Sotilaallisen voiman ylläpito edellyttää sotilaallista uhkaa, mikä puolestaan edellyttää ainakin implisiittistä vihollista.¹²¹ Näkymätön vihollinen on nostettu omaksi kategoriakseen sen merkittävyyden korostumisen kannalta uusissa turvallisuuden muotoiluissa. Kilpailija puolestaan viittaa vastustajaan, joka tunnustaa itsen oikeuden esimerkiksi suvereniteettiin, mutta väkivalta on mahdollista tavoitteiden saavuttamiseksi.¹²² Kilpailija-vastustaja voi kuvastaa laajan turvallisuuskäsityksen mukaisesti myös valtion kannalta negatiivista asetelmaa ilman väkivallan uhkaa. Kuitenkin kysymyksessä on vihamielisyyttä valtion kannalta tarkasteltuna. Kokonaisuutena vihollis-toiseutta määrittää pääosin väkivallan mahdollisuus, sen uhkaavuus ja käytön aste.

Keskellä tutkimusasetelmaa on neutraalius. Tässä neutraalius nähdään mahdollisuutena siirtyä kumpaan tahansa suuntaan akselilla. Tällöin asia on turvallisuusmuotoiluissa mainitsemisen arvoinen. Toiseuden positiivisella puolella ääripäässä on ystävä ja ystävyys. Yleisesti ottaen

¹²¹ Limnell 2009, 312–321.

¹²² Wendt 1999, 279–280.

ystävyys käsitteenä on teoreettisessa mielessä vähän tutkittu.¹²³ Näin ollen ymmärrys rakentuu tutkijan tekemien erottelujen pohjalle. Ystävyudessa suhde itsen ja toisen välillä määrittyy pelkästään positiiviseksi, läheiseksi ja sitoutuneeksi ilman ehtolauseita. Sitä alemmalle tasolle on määrittynyt kaveruus. Tämä suhde on läheinen, mutta ilman syvyyttä. Alin positiivisuuden taso määrittyy kumppanuudeksi, jolloin suhteessa on positiivisuutta, mutta ilman todellista molemminpuolista sitoutumista. Ystävyys-toiseutta määritetään siis osaltaan sitoutumisen asteen kautta, mutta myös suhteen kokonaisuuden kautta. Tällöin on huomioitava myös historiallisia taustatekijöitä. Suhteessa väkivaltaan ystävyysasteisiin liittyy uskomus siitä, että väkivaltaa ei käytetä kiistojen ratkaisemiseen. Lisäksi turvallisuuden näkökulmasta kysymykseen tulee yhteinen toiminta uhkaa vastaan. On huomioitava, että liittoutuminen ei ole välttämättä ystävyyttä.¹²⁴

Kokonaisuutena tutkimusasetelma on rakennettu tarkoitushakuisesti suhteessa esitietoisuuteen ja -ymmärrykseen suomalaisista turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluista. Se kuitenkin päälinjoiltaan perustuu muuhun tutkimukseen. Negatiivinen puoli on erittäin hyvin kartoitettua, mutta positiivinen puoli heikommin. Näin ollen positiivisen puolen määritelmät ja liittymäpinnat jäävät tässä tapauksessa pitkälti tutkijan omiksi, vaikka tiettyjä tukevia näkökulmia esimerkiksi Ruotsin roolin osalta on olemassa.¹²⁵

---

¹²³ Wendt 1999, 298–299.

¹²⁴ Sama.

¹²⁵ Harle 2000, 168–169.

4. TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI

Tässä luvussa analysoidaan sisällönanalyysillä rakennetun tutkimusasetelman kautta joulukuussa 2012 ilmestynyttä turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa. Luku rakentuu siten, että ensin tarkastellaan selontekoa kokonaisuutena suhteessa toiseuskäsitysten kokonaisuuteen. Tämän jälkeen selonteosta tunnistetaan toiset, minkä jälkeen niille määritetään toiseus. Valinnat perustellaan tekstin käytöllä ja sanavalinnoilla. Viimeisenä vastataan kolmanteen alatutkimuskysymykseen, eli mitä ja millaisia toisia tutkimusaineistosta ilmenee.

4.1 Selonteon taustavire toiseuden näkökulmasta

Vuoden 2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon taustaymmärrys ilmenee hyvin alun tiivistelmästä kiteytyen käytännössä toiseuden näkökulmasta yhteen lauseeseen. ”*Suomen turvallisuuspolitiikka on sekä turvallisuuden aktiivista rakentamista että turvallisuushuhtien ennakointia ja torjumista.*”¹²⁶ Tässä turvallisuuden aktiivinen rakentaminen voidaan nähdä edellä käsiteltynä toiseuden positiivisen puolen ja turvallisuushuhtat negatiivisen puolen muodostumisena. Ymmärrys turvallisuus- ja puolustuspoliittisen toiseuden positiivisesta puolesta rakentuu selontekoa mukaillen ... *hyviin kahdenvälisiin suhteisiin, vahvaan vaikuttamiseen Euroopan unionissa (EU) sekä laaja-alaiseen yhteistyöhön muiden valtioiden ja kansainvälisten toimijoiden kanssa.*”¹²⁷ Negatiivinen puoli, eli turvallisuushuhtat, määrittyvät perinteiseksi sotilaalliseksi uhkakuvaksi ja pitkähköksi luetteloksi muita ”...*kysymyks[iä], ilmiö[itä] ja haaste[ita].*”¹²⁸ Näitä turvallisuushaasteita luonnehditaan vaikeasti ennakoitaviksi ja synty tavoiltaan ei-kansallisiksi. Lisäksi todetaan, että muutkin kuin valtiolliset toimijat voivat tuoda myös epävakautta.¹²⁹ Sekä positiivisen että negatiivisen puolen kautta voidaan siis todeta ulkopuolisen vaikutuksen tarkastelun olevan selkeästi painopisteessä käsiteltävässä selonteossa.

Toiseuden näkökulmasta merkittävää selonteossa on toistuva kahdenvälisen suhteiden tarpeen korostaminen. Näin ollen suhteiden toisiin voidaan tulkita pyrkivän määrittymään ainakin osittain suoraan. Tämä koskee kaikkia merkittäviä valtioita.¹³⁰ Toinen huomioitava seikka on arvonäkökulma. Jäsenyys EU:ssa määrittyy arvovalinnaksi, jonka lisäksi Suomen tavoit-

¹²⁶ VNS 6/2012 vp, 8.

¹²⁷ Sama.

¹²⁸ Sama, 12. Ks tämän tutkimuksen sivu 6.

¹²⁹ Sama, 8–9.

¹³⁰ Sama, 8, 35, 74–75, 77–78.

teiksi määrittyvät demokraattisen oikeusvaltion keskeiset arvot.¹³¹ Tämä arvojen käsittely mahdollistaa toiseuden määrittymisen positiivisesti suhteessa niihin, jotka edustavat samoja arvoja, ja negatiivisesti suhteessa niihin, jotka ovat jotakin muuta. Kansainvälisten organisaatioiden ja kahdenvälisten suhteiden sivussa esiin nousevat myös alueelliset organisaatiot, joista Suomen kannalta merkittävimmät liittyvät Itämeren alueeseen.¹³²

4.2 Toiset vuoden 2012 selonteossa

Selonteon merkittävimmäksi toiseksi muodostuu selkeästi EU, joka määrittää kokonaisuutena Suomen turvallisuutta yhteisten politiikkojen kautta. Nämä politiikat toimivat referenssinä ja kehyksenä usealle keskustelulle ja käsittelylle selonteossa. Lisäksi ne vaikuttavat muiden toisten ja toiseuksien määrittymiseen osaltaan. Selonteon mukaisesti EU on arvovalinta, jolla on turvallisuuspoliittinen ulottuvuus. Suomen tavoitteena on EU:n aseman säilyttäminen, mutta myös kehittäminen, sekä aktiivinen ja johdonmukainen vaikuttaminen. Selonteossa huomioidaan EU:n tämän hetkinen tilanne mainitsemalla talouskriisi, sen mukanaan tuomat ristiriidat sekä globaalin aseman heikentyminen.¹³³ EU:n suurten jäsenvaltioiden omien etujen mukainen toiminta mainitaan niitä nimeämättä.¹³⁴ Joka tapauksessa Suomen asema suhteessa merkittäviin toisiin määrittyy merkittävästi sekä EU:n sisällä että ulkopuolella EU:n kautta.¹³⁵ Merkittävää on, että EU:n jäsenvaltioita ei käsitellä suoranaisesti ollenkaan. Yksittäisinä valtioina ilmenevät käsittelyssä Ruotsi ja Viro. Ranska, Saksa ja Iso-Britannia näkyvät bruttokansantuotteen kasvua vertailevassa taulukossa sekä puolustusbudjettien kehitystä vertailevassa taulukossa.¹³⁶

Venäjä on ollut, ja on edelleenkin, merkittävä toinen; tämän aineiston valossa se on EU:n jälkeen merkittävin. Suhde Venäjään määrittyy kansainvälisen yhteistyön, kahdenvälisen yhteistyön ja yhteistyöelimien korostamisen, Venäjän sisäisen epävarmuuden käsittelyn ja Venäjän sotilaallisen varustautumisen kautta. Venäjän käsittelyssä silmiinpistävää on Venäjän intressien ja potentiaalin jatkuva arviointi. Kansainvälisistä yhteyksistä korostuu luonnollisesti Venäjän suhde EU:iin. Venäjä mainitaan Suomen suurimpana kauppakumppanina, mutta samalla todetaan naapurisuuden merkityksen olevan suurempi.¹³⁷ Suomen sotilaallisen voiman tarvetta

¹³¹ VNS 6/2012 vp, 9, 74.

¹³² Sama, 62–63, 84–85.

¹³³ Sama, 9–10.

¹³⁴ Sama, 26–27.

¹³⁵ Sama, 34–35.

¹³⁶ Sama, 19, 40.

¹³⁷ Sama, 9.

perustellaan mahdollisella yleiseurooppalaisella tai alueellisella kriisillä.¹³⁸ Tämän voi tul-
kita olevan epäsuora viittaus Venäjän muodostamaan uhkaan. Venäjän toiseutta rakennetaan
painopisteisesti kansainvälisten vastakkainasettelujen kautta. Tällöin korostuvat energiapoli-
tiikka, Naton laajeneminen ja ohjuskilpi, Kaukasian tilanne sekä YK:n turvallisuusneuvos-
to.¹³⁹

Seuraavaksi merkittävin toinen ovat Pohjoismaat. Perinteisesti Pohjoismaista on käsitelty pai-
nopisteisesti Ruotsia. Ruotsi on nähty tärkeimpänä positiivisena referenssinä Suomelle.¹⁴⁰
Tässä selonteossa Pohjoismaat ovat käsittelyssä yhtenä kokonaisuutena. Näistä Ruotsi saa
eniten käsittelytilaa, mutta se ei sinänsä eroa merkittävästi kokonaisuudesta. Pohjoismainen
yhteistyö määritetään yhteiskunnalliseksi arvoyhteisöksi, jolla todetaan olevan laaja tuki.
Myös puolustuskyvyn kehittyminen liitetään myös Pohjoismaiseen yhteistyöhön.¹⁴¹

Yhdysvallat esiintyy selonteossa laajalti. Yhdysvallat luonnollisesti liittyy alla käsiteltävään
Natoon merkittävästi. Tällöin kysymykseen tulee Yhdysvaltojen sotilaallisen painopisteen
siirtyminen Tyynellemerelle. Kuten edellä on mainittu, suhde Yhdysvaltoihin määrittyy mer-
kittävästi EU:n kautta, mutta Suomen määritetään pyrkivän laaja-alaiseen yhteistyöhön Yh-
dysvaltojen kanssa. Kahdenvälisten suhteiden kehittämistä ja niiden laajuutta myös koroste-
taan.¹⁴² Tätä ei kuitenkaan avata sen enempää. Yhdysvaltojen asevoimien kehitystä käsitel-
lään yleisellä tasolla hyvinkin paljon.¹⁴³

Suomen suhde Natoon määrittyy kumppanuuden kautta. Se on merkittävä osa laaja-alaista
yhteistyötä kansainvälisten toimijoiden kanssa. Olemassa olevien turvallisuusrakenteiden
vahvistaminen parantaa Suomen turvallisuutta.¹⁴⁴ Kansainvälisen kriisinhallinnan osalta Nato
on merkittävä toimija. Tämä on merkittävin suomalaisen kumppanuuden ilmentymiskanava.
Nato -yhteistyön kehittämistä tavoitellaan edelleen aktiivisesti.¹⁴⁵ Merkittävää on, että Nato
mainitaan riippuvuustekijänä osana Suomen puolustuskykyä.¹⁴⁶

YK esiintyy selonteossa ikään kuin taustalla saaden muutamia mainintoja. YK kuvataan edel-
leen keskeiseksi kansainväliseksi toimijaksi, jonka merkitys ainoana maailmanjärjestönä ko-

¹³⁸ VNS 6/2012 vp, 12.

¹³⁹ Sama, 30–33.

¹⁴⁰ Harle 2000, 168–169.

¹⁴¹ VNS 6/2012 vp, 10–11, 13, 66.

¹⁴² Sama, 9, 77.

¹⁴³ Sama, 38–39.

¹⁴⁴ Sama, 8–9.

¹⁴⁵ Sama, 59–60, 77.

¹⁴⁶ Sama, 13.

rostuu. Kansainvälisen kriisinhallinnan osalta YK on edelleen yksi kolmesta Suomen kannalta merkittävästä toimijasta (Nato, EU, YK). YK:n kriisinhallinnan osalta käsitellään nousevien maiden roolia siinä. YK:n haasteet, kuten päätöksenteko, käsitellään, mutta kokonaisuutena YK esiintyy positiivisena elementtinä suhteessa Suomen turvallisuuteen.¹⁴⁷

Kiina esiintyy mielenkiintoisella tavalla selonteossa. Kiina määritellään suurvallaksi, johon suhteet määrittyvät pääosin EU:n kautta. Kuitenkin kahdenvälisen suhteiden tärkeyttä ja mahdollisuuksia hahmotellaan. Kiinan käsittely liittyy merkittävästi talouteen. Tätä kautta rakentuu nousevan vallan käsitys. Kysymyksenä esitetään, miten nämä nousevat valtat voivat ottaa vastuuta kansainvälisessä ympäristössä.¹⁴⁸

Baltian maiden käsittely on yllättävän vähäistä. Se kulminoituu niiden Nato-jäsenyyden sekä Suomelle läheisen kumppanuuden toteamiseen: ”*Baltian maat ovat myös Suomelle läheisiä kumppaneita turvallisuus- ja puolustuspoliittisen dialogin syventämisessä.*” Viro ilmenee lähialueen asevoimien kehityksen käsittelyssä lyhyesti puolustusbudjetin kasvun osalta.¹⁴⁹

Edellä käsitelty toiset ovat kaikki konkreettisia, valtioita tai organisaatioita. Tutkimusasetelman mukaisesti ne voivat olla myös abstrakteja ja epäsymmetrisiä. Tähän kategoriaan voidaan selonteosta niputtaa kaikki niin kutsutut ”uudet uhkat”. Näitä ovat ilmastonmuutos, energian ja vesivarojen niukkuus, väestönkasvu, terrorismi, tartuntataudit, järjestäytynyt rikollisuus, tietoturvahyökkäykset ja yhteiskunnan haavoittuvuus. Lisäksi mainitaan rajaturvallisuus ja maahanmuuttopolitiikka sekä sääntöpohjainen vapaakauppa ja kestävä kehitys. Eräässä vaiheessa kemialliset, biologiset, säteily- ja ydinmateriaaliin liittyvät uhkat eritellään.¹⁵⁰ Tämä kategoria on siis erittäin laaja. Nämä toiset ovat kaikki negatiivisia ja epätoivottavia ilmiöitä tai epätoivottavuus liittyy niihin.

Muita toisia, joita selonteossa esiintyy mainittavissa määrin, ovat Indonesia, Turkki, Afrikan unioni (AU), Intia, Brasilia ja Etelä-Afrikka. Näiden käsittely liittyy kansainvälisen ympäristön mahdolliseen muutokseen niiden nousun kannalta. Ne eivät kuitenkaan määrity merkittäviksi suhteessa Suomeen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan saralla tällä hetkellä.

¹⁴⁷ VNS 6/2012 vp, 8–9, 11, 33–34, 50.

¹⁴⁸ Sama, 9, 18–20, 30.

¹⁴⁹ Sama, 38, 71.

¹⁵⁰ Sama, 10–12, 21.

4.3 Toisten toiseus

EU:n toiseus on tämän tutkimuksen puitteissa helppoa määrittää ystävyydeksi, vaikkakin kompleksiseksi. Turvallisuus- ja puolustuspolitiikan näkökulmasta EU ei edusta mitään negatiivista itsessään selonteossa, vaan se ilmenee ratkaisuna tai mahdollisena ratkaisuna lähes kaikkiin haasteisiin. Silti huomioitavaa on kahdenvälisen suhteiden korostaminen ohi EU:n, mikä ilmentänee EU:n aseman tämän hetkistä lievää epävarmuutta.

Venäjän toiseus on määritettävissä edelleen potentiaaliseksi viholliseksi. Tätä toiseutta rakennetaan siis kansainvälisten vastakkainasettelujen, sisäisen epävarmuuden, potentiaalisen ja mahdollisesti konfliktuaalisten intressien kautta. Vastauksena tähän haasteeseen esitetään kahdenvälisen suhteiden kehittämistä sekä Venäjän sitouttamista lähialueiden yhteistoimintaan.¹⁵¹ Tämä yhteistoiminta on jo olemassa ja suhteet syvenevät. Lisäksi Venäjän jäsenyys keskeisissä maailmatalouden organisaatioissa sitoo sitä kansainväliseen järjestelmään. Näin ollen Venäjällä on olemassa tietyllä tasolla kumppanuuden toiseus myös turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluissa. Tämä positiivinen vire kuitenkin jää negatiivisen varjoon. Alueellisten organisaatioiden rooli ja positiivisuus sekä liittymäpinnat politiikkoihin voidaan itessään kyseenalaistaa. Niiden käsitteleminen luonnollisina ja positiivisina itä-länsi dikotomian murtajina on epäselvä. Esimerkiksi Christopher Browning väittää Itämeren alueen alueellisten projektien uusintavan ja toistavan Venäjän toiseutta.¹⁵²

Ruotsin toiseus on perinteisesti ollut ystävyyttä.¹⁵³ Jos Pohjoismaat kategorisoidaan, niin tilanne ei ole itsestäänselvyys. Tällöin esille nousevat Nato ja Norjan kuulumattomuus EU:iin. Lisäksi syvenevä Pohjoismainen yhteistyö turvallisuuden ja puolustuksen saralla on vasta käynnistymässä tosiasiallisesti eikä tiivistä kytkeytymisestä ole mitään takeita. Vaikka Pohjoismaat ovatkin yhteiskunnallinen arvoyhteisö, asemoituvat ne kategoriana tässä tutkimuksessa toiseuden osalta kaveriksi, joka on mahdollisesti kehittymässä ystävyydeksi.

Yhdysvallat määritetty toiseuden näkökulmasta kumppaniksi. Turvallisuuden ja puolustuksen alalla Yhdysvaltojen rooli suhteessa Suomeen on käytännössä enemmänkin tavarantoimittaja. Tämän tutkimuksen raamissa kaveruus edellyttäisi poliittista sitoutumista, jota ei ole. Suomen halu ylläpitää ja kehittää kahdenvälisiä suhteita kielii tavoitteesta saavuttaa jonkinlainen sitoutumisen aste.

¹⁵¹ VNS 6/2012 vp, 78.

¹⁵² Browning 2003, 45–48.

¹⁵³ Harle & Moisio 2000, 88–94.

Naton merkitys ja sen positiivinen vire käsittelyssä määrittävät sen yhteistyön tason mukaisesti myös toiseuden näkökulmasta kumppaniksi. Sitoutumisen aste on puolin ja toisin positiivinen, mutta suhteen luo epävarmaksi jäsenyystilanne.

YK:n osalta toiseuden määrittäminen on haasteellista. Suomen suhde YK:iin on selkeästi positiivinen. Lisäksi maailmanjärjestöllä on haasteista huolimatta erittäin institutionalisoitunut asema. Suomi on vahvasti sitoutunut järjestöön. Kuitenkin haasteet sen toimintakyvyssä ovat merkittäviä. Tämän hetken turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluissa YK:lla ei ole erityisen merkittävää roolia. Tästä huolimatta toiseus on määritettävissä ystävyydeksi sitoutumisen ja historian kautta.

Kiinan toiseus on selkeästi neutraalia. Kiinaa käsitellään erittäin merkityksellisenä tekijänä globaalisti, jonka kasvun ja vaikutusvallan seurauksia ei vielä pystytä ennustamaan. Näin ollen Kiinan vaikutus ja potentiaalinen vaikutus suhteessa Suomeen jää erittäin heikoksi. Kiinan merkitys tavallaan kelluu uhkan ja mahdollisuuden välimaastossa.

Baltian maiden toiseus on myös hankalasti määriteltävissä tämän asiakirjan pohjalta. Periaatteessa kumppanuuden voisi yhdistää toiseuden kumppanuuteen, mutta toisaalta maita yhdistää esimerkiksi EU. Erityisesti Viron osalta tuntuu, että se on jäämässä turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa Suomesta eriäväksi. Tämä johtunee osaltaan Nato-suhteesta. Tämä on erittäin mielenkiintoista, koska samaa problematiikkaa ei toisaalta ole havaittavissa esimerkiksi suhteessa Tanskaan, joka niputetaan Pohjoismaihin. Viron näkökulmasta perinteisesti ja historiallisesti Suomi on ollut ulkoinen positiivinen toinen.¹⁵⁴ Tämä on tulkittavissa vähintään kaveruudeksi, ellei ystävyydeksi. Joka tapauksessa tämän selonteon muotoiluissa Baltian maat kokonaisuutena on toiseuden näkökulmasta määritettävä kumppaneiksi.

Muiden turvallisuusuuhkien luokittelu toiseuden näkökulmasta on haasteellista. Helpointa on asettaa terrorismi näkymättömän vihollisen kategoriaan. Terrorismi määrittyy pitkälti EU:n kautta, mikä määrittää uhkan sisällön myös toiseuden näkökulmasta. Terrorismi on todellinen uhka EU:n sisällä, vaikka Suomea kohtaan se olisikin epätodennäköistä. Toisaalta selonteossa viitataan terrorismin osalta Norjan tapahtumiin 2011. Näin ollen tunnistetaan, että terrorismi voi olla sisäsyntyistä vaikka se tuntuukin ulkoiselta tällä hetkellä. Kemiallisten aseiden ja vastaavien käyttö voidaan yhdistää tällä hetkellä terrorismiin. Kyberhyökkäykset ja järjestäytynyt rikollisuus voidaan myös kategorisoida näkymättömiksi vihollisiksi. Kyberhyökkäysten käyt-

---

¹⁵⁴ Petersoo 2007, 126.

tö on todennäköistä tänä päivänä tosiasiallisiin vihollisuuksiin liittyen. Rikollisuus puolestaan luo väkivaltaa.

Muut uusista uhkista, eli ilmastonmuutos, energian ja vesivarojen niukkuus, väestönkasvu, tartuntataudit, maahanmuutto ja pakolaiset, menevät kilpailijan ja vastustajan kategoriaan määrittelyn mukaisesti. Tällöin kysymyksessä on negatiivinen asetelma ja uhka ilman suoraa väkivallan käytön riskiä.

4.4 Johtopäätökset

Tässä luvussa tarkasteltiin Suomen vuoden 2012 turvallisuus- ja puolustuspoliittista selonte-koa muodostetun toiseuden tutkimusasetelman kautta. Tehtyjen havaintojen pohjalta oli mahdollista löytää toisia ja niiden toiseuksia lähes kaikkiin luotuihin kategorioihin. Premissin mukaisesti eksplisiittistä vihollista ei ollut olemassa tällä ajan hetkellä. Alla olevassa taulukossa on luokiteltu toiset niiden toiseuden ja merkittävyyden mukaan. Merkittävyyden arviointi on kummunnut tutkimusaineistosta. Merkittävyyttä on arvioitu teoreettisen pohjan näkökulmasta. Tutkimusaineistoa analysoitaessa kävi selväksi, että kaikilla toisilla ei ole samanlaista vaikutusta politiikkojen muodostumiseen. Tällöin merkittävät toiset ovat selviä referenssejä Suomelle tässä tapauksessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikan saralla. Vaikuttavat toiset puolestaan luovat selviä vaikutuksia osiin tai kokonaisuuteen mutta eivät määritä politiikkaa. Huomioitavat toiset ilmenevät merkityksellisinä mutta eivät luo käytännön ilmentymiä.

Toiseus/ Merkittävyys	Vihollinen	Potentiaalinen vihollinen	Näkömätön vihollinen	Kilpailija/ vastustaja	Neutraali	Kumppani	Kaveri	Ystävä
Merkittävä		Venäjä				USA	Pohjois- maat	EU
Vaikuttava			Kyber- uhkat Rikolli- suus			Nato		YK
Huomioitava			Terrorismi	Muut uudet uhkat	Kiina	Baltian maat		

Taulukko 1. Määritettyjen toiseuksien jakautuminen suhteessa merkittävyyteen.

Merkittävyyden kannalta Venäjä, Yhdysvallat, Pohjoismaat ja EU ovat merkittäviä toisia. Venäjä on epäsuorasti tärkein referenssi puolustuksen olemassaololle. Samalla, kun viitataan

alueellisiin konflikteihin, korostetaan Venäjän tilanteen epävarmuutta ja vastakkainasettelua muiden kanssa. Yhdysvallat puolestaan muodostaa läntisen maailman ja EU:n turvallisuuden selkärangan. Näin Yhdysvallat eri toimintojen kautta muodostuu merkittäväksi toiseksi. Pohjoismaat ovat merkittävän viitekehys ja arvoyhteisö lähialueella ja EU referenssi lähes kaikille politiikoille. Tietyllä tavalla EU:n merkittävyys korostaa perinteistä itä-länsi dikotomiaa Suomen turvallisuuspolitiikan muotoiluissa.¹⁵⁵

Vaikuttava kategoriaan kuuluvat näkymättömistä vihollisista kyberuhkat ja rikollisuus. Toiminta näitä vastaan on tällä hetkellä konkreettista ja aktiivista monilla rintamilla. Rikollisuus linkittyy tässä tapauksessa esimerkiksi rajavalvontaan ja laittomaan maahanmuuttoon. Nato vaikuttaa selkeästi Suomen politiikkoihin tänä päivänä, mutta se ei oikeastaan voi olla merkittävä toinen sen aseman vuoksi. YK on maailmanjärjestö, johon on hyvä tukeutua, mutta sen ongelmat vähentävät sen vaikuttavuutta turvallisuuden saralla myös suhteessa Suomeen.

Huomioitava kategoriaan tippui terrorismi. Vaikka terrorismia pidetään läntisessä Euroopassa erittäin merkittävänä uhkana, todetaan selonteossa uhkan olevan Suomessa vähäinen.¹⁵⁶ Terrorismi ei siis itsessään luo käytännön ilmentymää politiikassa. Samaan kategoriaan kuuluvat muut uudet uhkat, koska käytännön vaikutukset ovat vielä minimaaliset. Niitä hahmotellaan selonteossa, mutta konkreettiset vaikutukset jäävät vähälle. Sama koskee Kiinaa tässä luvussa käsitellyn mukaisesti. Baltian maat puolestaan eivät myöskään aiheuta merkittäviä vaikutuksia Suomen kannalta tämän aineiston valossa.

Tämän tutkimuksen kolmanteen alatutkimuskysymykseen, mitä ja millaisia toisia tutkimusaineistosta ilmenee, vastaa hyvin edellä oleva taulukko. Tietyllä tavalla taulukon voi todeta olevan tasapainoinen. Tämä ilmentää positiivisen toiseuden merkitystä negatiivisen rinnalla. Samalla se kuitenkin avaa ymmärrystä negatiivisen toiseuden tarpeesta turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluissa. Koko toiseuden käsittelyssä ilmenee konkreettisuuden tarve. Konkreettisia organisaatioita on helpompi käsitellä kuin esimerkiksi abstrakteja uusia uhkia. Tällöin ne jäävätkin helposti merkittävyydeltään vain huomioitaviksi.

Kokonaisuutena suomalainen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka näyttäytyy toiseuden käsitteen kautta hyvin perinteisenä. Positiiviselle puolelle sijoittuvat läheiset ja merkittävät läntiset arvoyhteisöt sekä läntinen supervalta. Negatiiviselle puolelle puolestaan sijoittuvat modernit uhkat ja Venäjä. Merkittävää kuitenkin kokonaisuutena on negatiivisen puolen konkretian

---

¹⁵⁵ Harle 2000, 171.

¹⁵⁶ VNS 6/2012 vp, 25.

puute suhteessa positiiviseen. Negatiivinen toiseus on muotoiluiltaan pitkälti mahdollisuuksia ja potentiaalia konkretian sijaan.

5. YHDISTELMÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli luoda teoreettinen näkymä toiseuteen laajan ymmärryksen mukaisesti. Tämä laaja ymmärrys nojautuu käsitykseen siitä, että toiseuden ei tarvitse olla pelkästään erilaisuutta ja negatiivista. Kompleksisessa ja globalisoituneessa maailmassa myös kovan turvallisuuden saralla on olemassa positiivisia riippuvaisuussuhteita, eli positiivista toiseutta. Tutkimuksen teoreettinen näkymä nojaa voimakkaasti Alexander Wendtin rakenteelliseen konstruktivismiin, jossa toiseus konstituoituu molemminpuolisessa kanssakäymisessä valtioiden tasolla. Valtiot muuttavat ja ylläpitävät toiseuskäsityksiään maailman muuttumisen myötä. Nämä toiseuskäsitykset ilmenevät esimerkiksi valtioiden politiikka-asiakirjoissa.

Teoreettisen näkökulman arvo tälle tutkimukselle ja sen tuloksille rakentuu analyysin tason määrittämisen sekä identiteettien muodostumisen ymmärryksen varaan. Tätä kautta on voitu muodostaa ymmärrys toiseuden synnystä ja ylläpidosta osana politiikkaa. Pienen valtion rooli kansainvälisessä järjestelmässä luo näkökulman, jota kautta Suomen lähestymistapaa voi ymmärtää. Tällöin merkityksellisenä tutkimusaineiston valossa näyttäytyy se, että Suomen on otettava kantaa turvallisuuden näkökulmasta toisiin laajalla sektorilla. Suhteet näyttäytyvät pääsääntöisesti riippuvaisuussuhteina joihin itse pystytään aktiivisella toiminnalla vaikuttamaan.

Tutkimusaineiston tarkastelu toteutettiin metodologisesti kvalitatiivisella sisällönanalyysillä. Tällöin pyrittiin tulkitsemaan politiikan muotoiluja abduktiivisesti ennalta muodostetun teoreettisen näkökulman kautta. Keskiössä olivat toiseuden kategoriat. Sisällönanalyysi metodina oli riittävä tämän tutkimuksen tarpeisiin. Tällöin ei pureuduttu syvemmin tekstien takana oleviin tekijöihin, tai siihen mitä ei ole sanottu tai sanotaan implisiittisesti. Painopisteenä oli siis teoreettisen kehyksen testaaminen. Tästä näkökulmasta tutkimuksen syvyys onnistui metodologisesti.

Tämän tutkimuksen päätutkimuskysymyksenä ja tutkimusongelmana oli, **miten toiseus ilmenee Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluissa**. Vastauksena kysymykseen voidaan todeta ensinnäkin sen ilmentyvän laajasti sekä positiivisella että negatiivisella puolella. Toiseus sitoutuu vahvasti läntiseen arvonäkökulmaan, joka jo itsessään asemoi toimijoita positiiviselle tai negatiiviselle puolelle. Lisäksi Suomen osallistuminen ja sitoutuminen tiettyihin organisaatioihin diskriminoi itsessään Harlen mukaisesti. Vahvimpana luonnollisesti

näyttäytyy EU. Tällöin EU yhteisillä politiikoillaan määrittää ja tekee rajanvetoa itsen ja toisen välille. Lisäksi se antaa toisille toiseuksia. Monilta osin toiseudet ilmenevätkin kaikui-
na EU:n asetelmista. EU siis luo vastakkainasetteluja, jopa edelleen itä-länsi jakoa.

Toiseus ilmenee muotoiluissa edelleen uhkien ja potentiaalisten uhkien kautta. Nämä eivät siis ole suurilta osin tällä hetkellä konkreettisia. Uhkia tulee olla olemassa jotta voi olla olemassa turvallisuuspolitiikkaa. Toiseuden muotoilu julkiseen politiikka-asiakirjaan onkin tasapainoilua politiikan eri osa-alueiden välillä. Näin ollen esimerkiksi Venäjän muodostama potentiaalinen uhka piilotetaan positiiviseen kielenkäyttöön ja haasteiden tasolle. Tämä kuvastaa politiikka-asiakirjan kompromissisuutta. Ulkoisten kompromissien lisäksi se sisältäneen runsaasti sisäpoliittisia kompromisseja, joiden tutkiminen ei ole mahdollista tässä tutkimuksessa. Tämä on kuitenkin hyvä tiedostaa.

Periaatteessa toiseuden määrittäminen tunnistetuille konkreettisille toisille on helppoa. Ongelmallisia tästä näkökulmasta ovat kuitenkin globaalin maailman monimutkaiset riippuvuussuhteet. Tähän tutkimukseen liittyen esimerkkinä voidaan käyttää Itämeren aluetta. Itämeren alueella on tunnistettu olevan ja toimivan ainakin viisi konkreettista toista eli Venäjä, Pohjoismaat, Baltian maat, EU ja Nato. Näiden ulkopuolella Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoiluissa korostetaan alueellisten organisaatioiden roolia ja mahdollisuuksia positiivisessa mielessä. Kuten edellä on todettu, ei niiden rooli toiseuden näkökulmasta esimerkiksi suhteessa Venäjään ole selvästi positiivista. Tämän yhden asiakirjan valossa tämän problematiikan tarkastelu on mahdotonta. Joka tapauksessa tämä osoittaa osaltaan tämän tutkimuksen tulosten rajallisuuden.

Toiseus ilmentää Suomen politiikan riippuvaisuussuhteita sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti edellisen luvun taulukon mukaisesti. Horisontaalisesti voidaan todeta riippuvuuden lisääntyvän mitä lähemmäs toinen siirtyy toiseusjanan ääripäitä. Vertikaalisesti puolestaan riippuvuus liittyy merkittävyyteen. Tällöin kysymykseen tulee toiseuden konkreettinen vaikutus politiikan muotoiluihin. Pienen valtion identiteettiin liittäen Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan muotoilut näyttäisivät Tiilikaisen väittämän mukaisesti heijastavan sen muuttumattomuutta. Suomen on tarpeen sotilaallisesti liittoutumattomana Venäjän rajanaapurina edelleen asemoida itsensä jollain tavalla suhteessa kaikkiin. Tätä ilmentää myös osaltaan kahdenvälisten suhteiden korostaminen.

Tutkimuksen teoreettisen ymmärryksen mukaisesti toiseus on välttämätöntä itseydelle, eli omalle identiteetille. Tämän asiakirjan valossa on helppo yhtyä tähän ajatukseen. Asiakirja

heijastaa toiseuden osalta välttämättömiä elementtejä suhteessa tämän päivän Suomeen. Venäjän perinteinen vihollisuus on saavuttanut muotonsa epävarmana ja potentiaalisena vihollisena. EU-jäsenyys määrittää positiivisesta näkökulmasta toiseutta laajalti. Yhdysvaltojen merkitys Suomelle läntisen maailman turvallisuuden takaajana on esillä. Pohjoismaisen agendan mahdollinen tiivistyminen ilmenee sen korostamisena. Kiinan osalta suhteessa turvallisuuteen ja Suomeen kaikki on auki. Suomalainen kansallinen turvallisuuspoliittinen identiteetti vastaakin tämän aineiston valossa ymmärrystä suomalaisesta pienen valtion identiteetistä. Tietyllä tavalla Suomi sijaitsee edelleen geopolitiisella jakolinjalla, vaikka kahtiajako ei olekaan enää niin yksiselitteistä.

Tutkimuksen alussa arvioitiin, että Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tarkastelu toiseuden käsitteen kautta laajan ymmärryksen mukaisesti saattaa avata uusia näkökulmia ja tutkimussuuntia politiikan selittämiseen ja tulkintaan. Jarno Limnéll on väitöskirjassaan arvioinut vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa uhkakuvien muodostumisen näkökulmasta. Tällöin hän hyvin kattavasti avaa uhkakuvien muodostumisen kenttää. Muodostumisen osalta Limnéllin rakennelma on yleispätevä osiltaan myös tämän tutkimuksen kenttään. Merkittävä ero lähestymistavoissa on kuitenkin positiivisen puolen erottamisessa omakseen. Limnéll sitoo uhkakuvapolitiikan kautta merkittävät toimijat yhteen ja Suomeen. Tällöin käsittelemättä jää kuitenkin positiivisen puolen positiivisten ilmiöiden ja mahdollisuuksien vaikutus toisiinsa ja Suomen politiikkaan.

Tässä tutkimuksessa on arvioitu kutakin toista periaatteellisesti erillään, vaikka liittymäpintoja eri toimijoiden välillä onkin tullut esille. Kuitenkin erottelu on luonut osaltaan uuden näkökulman esimerkiksi EU:iin, sen rooliin ystävänä Suomelle. Tätä kautta on auennut ymmärrys ja mahdollisuus tarkastella toiseuskäsitysten kehittymistä ja muuttumista ajan mukana tähän päivään. Tällöin erityisesti voisi tarkastella positiivisten ja negatiivisten riippuvaisuussuhteiden intersubjektiivista kehittymistä.

Tutkimuksen merkittävimpinä rajoitteina ovat olleet sen tavoitteet ja tätä kautta rajoitteet opinnäytetyönä. Toiset ja toiseus osana identiteettipolitiikkaa on monimutkainen ja monitulkintainen ilmiö, jonka laaja ja monipuolinen käsittely ei ole mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa. Lisäksi luodun teoreettisen tutkimusasetelman hyödyntäminen ja kokeileminen on jäänyt yhden dokumentin varaan. Tutkimustulokset ovat kuitenkin osoittaneet suuntaa jatko-tutkimukselle. Monia mielenkiintoisia näkökulmia ja kysymyksiä on herännyt liittyen erityisesti tilanteen ajalliseen ja tilalliseen kehittymiseen sekä erilaisten riippuvaisuussuhteiden tunnistamiseen ja analysointiin.

Tämä tutkimus on siis mahdollisesti avannut osaltaan vielä tutkimattoman väylän Suomen turvallisuus- ja puolustuspoliittikan arviointiin. Teoreettinen kehys näyttää toimivalta ja mahdollisuuksia luovalta. Sen käytettävyyden todellinen arviointi tulisi kuitenkin tehdä laajemman tutkimuksen puitteissa. Tämä myös edellyttäisi teoreettisen viitekehyksen tarkentamista ja käsittelyn laajentamista sekä tutkimusasetelman kehittämistä ja syventämistä. Sisällönanalyysin validiteetin vaatimusten mukaisesti tutkimusasetelmaan luotujen kategorioiden kriittinen tarkastelu on myös keskeistä. Kategoriat eivät ole tyhjentäviä. Sinänsä tutkimusaineiston valossa ei kategorisoinnista löytynyt ongelmia. Yhden rajallisen asiakirjan valossa oli loppujen lopuksi kohtuullisen helppoa kategorisoida toiset. Laajemman materiaalin käsittely todennäköisesti asettaisi myös kategorisoinnin uuteen valoon.

Seuraava vaihe edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiseksi voisi siis olla aineiston laajentaminen joko ajallisesti tai hetkellisesti. Aineiston laajentuessa ajallisesti kattamaan esimerkiksi kaikki tehdyt selonteot vuodesta 1995 alkaen voidaan jatkaa samalla taustateorialla toki syventäen sen käsittelyä ja ottaen kritiikin paremmin huomioon. Tällöin tulisi erityisesti keskittyä identiteettiymmärryksen kritiikkiin. Mikäli halutaan laajentaa aineistoa hetkellisesti kattamaan yhtä selontekoa koskeva koko keskustelu kriittiset äänenpainot mukaan luettuna, täytyy käytännössä tarkastella valtiokoneiston toimintaa, eri sisäisten toimijoiden ja median roolia selontekoprosessissa. Tällöin Alexander Wendtin rakenteellinen konstruktivismi teoriana ei ole enää toimiva. Kuten aiemmin on mainittu, konstruktivismista teoriana löytyy useita variaatioita, jolloin kriittisempien näkökulmien käsittely saattaisi olla hedelmällistä.

Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa on mahdollista käyttää diskurssianalyysiä menetelmänä. Ensimmäisessä vaihtoehdossa kysymykseen tulee diskurssien ja niiden muutosten kartoittaminen ajallisesti laajan virallisen aineiston kautta. Tällöin voidaan tarkastella konseptien ajallista kehittymistä ja kehityskulkuja sekä liittymäpintoja muihin. Jälkimmäisessä on puolestaan mahdollista käyttää kriittistä diskurssianalyysiä ja paikantaa diskursseja eri toimijoiden samaa dokumenttia ja tapahtumaa koskevien lausuntojen perusteella. Tällöin on mahdollista syventää dokumentin muodostumisen ja arvioinnin ymmärrystä. Tällöin siis korostuu sisäinen prosessi ulkoisen konstituoitumisen sijaan. Molemmissa tapauksissa on hieman eri näkökulmista mahdollista rakentaa jatkumoa kohti seuraavaa selontekoa.

LÄHTEET

Anttila, Jorma (2007), *Kansallinen identiteetti ja suomalaisiksi samaistuminen*. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia 14. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.

Browning, Christopher S. (2003), The Region-Building Approach Revisited: The Continued Othering of Russia in Discourses of Region-Building in the European North. *Geopolitics* 8(1), 45-71.

Chernoff, Fred (2007), *Theory and Metatheory in International Relations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Clunan, Anne L. (2009), *The Social Construction of Russia's Resurgence. Aspirations, identity and security interests*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Copeland, Dale C. (2006), The constructivist challenge to structural realism. Teoksessa Guzzini & Leander (toim.) *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his critics*. Abingdon: Routledge.

Doeser, Fredrik (2010), "International Constraints, Domestic Politics and Foreign Policy Change in Small States: The Fall of the Danish 'Footnote Policy'". Paper presented at the SGIR 7th Pan-European IR Conference, Stockholm, 9-11 September, 2010. Saatavissa <<http://stockholm.sgir.eu/uploads/Doeser.pdf>>, luettu 14.9.2012.

Erkem, Gul Pinar (2009), Identity Construction of Europe by Othering: A Case Study of Turkey and the EU Relations from a Cultural Perspective. *Europolis* 5/2009, 489-509.

Finnemore, Martha & Kathryn Sikkink (2001), "Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics". *Annual Review of Political Science* 4, 391-416.

Harle, Vilho (1991), *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, tutkimuksia, No 44. Jyväskylä: Gummerus.

Harle, Vilho (2000), *The Enemy with a Thousand Faces. The Tradition of the Other in Western Political Thought and History*. Westport: Praeger.

Harle, Vilho & Sami Moisio (2000), *Missä on Suomi. Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.

Haukkala, Hiski (2012), *Suomen muuttuvat koordinaatit*. Helsinki: Gummerus.

Hodson, Randy (1999), *Analyzing Documentary accounts*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.

Julien, Heidi (2008), Content Analysis. Teoksessa Lisa M Given (toim.), *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications Inc.

Kastoryano, Riva (2010), "Codes of Otherness". *Social Research* 77(1), 79-100.

Klotz, Audie & Cecelia Lynch (2007), *Strategies for Research in Constructivist International Relations*. Armonk, N.Y.: M.E. Sharpe.

Limnéll, Jarno (2008), *Toimiiko turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettely?* Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4: Työpapereita No 26. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Limnéll, Jarno (2009), *Suomen uhkakuvapolitiikka 2000-luvun alussa*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Limnéll Jarno & Jyri Raitasalo (2009), *Selonteko 2009 – turvallisuuden uudelleenarviointia*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 4: työpapereita No 29. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Maass, Matthias (2009), "The elusive definition of the small state". *International Politics* 46(1), 65-83.

Miller, Robert L. & John D. Brewer (2003), *The A-Z of Social Research*. London: Sage Publications Ltd.

Ned Lebow, Richard (2008), Identity and International Relations. *International Relations* 22(4), 473-492.

Petersoo, Pille (2007), "Reconsidering otherness: constructing Estonian identity". *Nations and Nationalism* 13(1), 117-133.

Pierce, Roger (2008), *Research Methods in politics*. London: Sage Publications Ltd.

Piiparinen, Touko & Mika Aaltola (2012), Peace mediation as a reflection of Finnish foreign policy: What does mediation mediate about Finland? Raportissa Piiparinen & Brummer (toim.) *Global networks of mediation. Prospects and avenues for Finland as a peacemaker*. FIIA report 32. Helsinki: Ulkopoliittinen Instituutti.

Raitasalo, Jyri (2008), *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus*. Maanpuolustus-korkeakoulu, Strategian laitos, Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 23. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.

Rumelili, Bahar (2008), Dismantling Security Through Alternative Forms of Otherness. Paper presented at the 2008 Annual Convention of the International Studies Association, San Francisco 26-29 March, 2008. Saatavissa <http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/5/2/6/1/pages252618/p252618-1.php>, luettu 8.1.2013.

Saaranen-Kauppinen Anita & Anna Puusniekka. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 2.1.2013.)

Saukkonen, Pasi (1998) "Kansallisvaltion identiteettipolitiikka. Kansallinen identiteetti politiikan tutkimuksen käsitteenä". *Politiikka* 40 (3):212–225.

Sorvali, Jaana (2006), *Eurooppalainen identiteettikamppailu. Turkin EU-jäsenyyden kannattajat ja vastustajat Euroopan parlamentissa*. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Tampereen Yliopisto.

Suganami, Hidemi (2006), Wendt, IR and philosophy. Teoksessa Guzzini & Leander (toim.) *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his critics*. Abingdon: Routledge.

- Thakur, Ramesh (2006), *United Nations, Peace and Security: from collective security to responsibility to protect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tiilikainen, Teija (2006), "Finland – An EU Member with a Small State Identity". *European Integration* 28(1), 73-87.
- Tsygankov, Andrei P. (2008), "Self and Other in International Relations Theory: Learning from Russian Civilizational Debates". *International Studies Review* 10, 762-775.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2006), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Törnudd, Klaus (2003), Globaalisoituva maailma Suomen turvallisuuspoliittisena ympäristönä. Teoksessa Visuri (toim.) *Suomen turvallisuus ja puolustuspolitiikan linjaukset*. Helsinki: Otava.
- Visuri, Pekka (1997), *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. Juva: WSOY.
- Visuri, Pekka (2003), Johdanto. Teoksessa Visuri (toim.) *Suomen turvallisuus ja puolustuspolitiikan linjaukset*. Helsinki: Otava.
- Visuri, Pekka (2010), *Maailman muutos ja Suomi*. Jyväskylä: WSOYpro Oy.
- VNS 1/2009 vp, *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009*.
- VNS 6/2012 vp, *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2012*.
- Wendt, Alexander (1999), *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wendt, Alexander (2006), Social theory as Cartesian science. Teoksessa Guzzini & Leander (toim.) *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his critics*. Abingdon: Routledge.
- Zehfuss, Maja (2002), *Constructivism in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zehfuss, Maja (2006), Costructivism and identity. A dangerous liaison. Teoksessa Guzzini & Leander (toim.) *Constructivism and International Relations: Alexander Wendt and his critics*. Abingdon: Routledge.